

Birinci Türkoloji Qurultay - 100

ELİM

Qüvvət elmdədir...

Nizami Gəncəvi

НАУКА

Орган Президиума Национальной академии наук Азербайджана

SCIENCE

Newspaper of the Presidium of the Azerbaijan National Academy of Sciences

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin orqanı

XÜSUSİ BURAXILIŞ ❖ СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК ❖ SPECIAL EDITION

№ 09 (1491)

Cümə, 6 mart 2026-cı il

Qəzet 1984-cü ildən nəşr olunur

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

2026-cı ilin fevral ayında Bakı şəhərində Birinci Türkoloji Qurultayın təşkilinin 100 ili tamam olur.

Birinci Türkoloji Qurultay ortaq zəngin keçmişə və qədim irsə malik türk xalqlarının mədəni inteqrasiyasında mərhələ yaratmış müstəsna əhəmiyyətli hadisələrdəndir. Beynəlxalq miqyaslı bu unikal elmi forumda türkologiyanın ən aktual məsələləri geniş və sistemli müzakirə obyektinə çevrilmiş, türk dünyasının dili, tarixi, etnoqrafiyası, ədəbiyyatı və mədəniyyətinin gələcəyi ilə bağlı vacib qərarlar qəbul edilmiş, latın qrafikası əsasında vahid ümumtürk əlifbasına keçilməsi xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Bakı şəhəri XX əsrin övvəllərindən intellektual həyatın yüksək səviyyəsi ilə seçildiyi və dünya türkologiyasının nüfuzlu mərkəzlərindən biri kimi tanındığı üçün Birinci Türko-

loji Qurultaya ev sahibliyi etmişdir. Türk respublikaları arasında yeni əlifbanın ilk kütləvi tətbiqinə məhz Azərbaycanda başlanılması isə hələ XIX əsrdən etibarən burada mütərəqqi düşüncəli ziyalıların əlifba islahatı uğrunda apardıqları ardıcıl mübarizənin nəticəsi idi.

Birinci Türkoloji Qurultayda səslənən başlıca fikir və müddəaların həyata keçməsinin qarşısı az sonra bolşevik rejiminin və sovet totalitar idarə üsulunun yaratdığı maneələrle sərt formada alınmış, qurultay nümayəndələrinin böyük əksəriyyəti 1930-cu illər repressiyasına məruz qalmış, bununla da türkologiyanın inkişafına olduqca ağır zərbə vurulmuşdur. Yalnız ötən əsrin sonlarında əldə etdikləri milli müstəqillik türk xalqlarının mənəvi dirçəliş yollarını işıqlandırmış, mühüm problemlər sırasında latın qrafikalı ümumtürk əlifbasının tətbiqini bir daha aktuallaşdırmışdır.

Birinci Türkoloji Qurultayın vaxtilə irəli sürdüyü bir çox ideyalar müasir şəraitdə uğurla gerçəkləşdirilir. Türk dünyasının yenidən vahid ailə şəklində formalaşması istiqamətində diqqətəlayiq nailiyyətlər qazanılmışdır. Türk ölkələri arasında qardaşlıq ruhu ilə mütərəfliq münasibətlərinin möhkəmləndirilməsi və qarşılıqlı mədəni əməkdaşlıq əlaqələrinin dərinləşdirilməsinə doğru qətiyyətlə atılan addımlar artıq davamlı xarakter daşımaqdadır. 2025-ci il oktyabrın 6-7-də Qəbələ şəhərində keçirilən Türk Dövlətləri Təşkilatı Dövlət Başçıları 12-ci Zirvə Görüşünün Bəyannaməsində Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi çağırışının öz əksi-ni tapması bunun daha bir təzahürüdür.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, Azərbaycanın və bütövlükdə türk

dünyasının XX əsr elmi-mədəni həyatının parlaq səhifəsini təşkil etdiyini nəzərə alaraq, Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsinin təmin olunması məqsədilə **qərara alıram**:

1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə dair tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 oktyabr 2025-ci il

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti
QƏRAR

№ 19/1

Bakı şəhəri

31 oktyabr 2025-ci il

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının AMEA-da icrasından irəli gələn vəzifələr haqqında

2026-cı ilin fevral ayında Bakı şəhərində Birinci Türkoloji Qurultayın keçirilməsinin 100 ili tamam olur. Bu tarixi hadisənin 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncam imzalamışdır. Sərəncamda qeyd edilir ki, "Birinci Türkoloji Qurultayın orta qədim keçmiş və qədim irsə malik türk xalqlarının mədəni inteqrasiyasında mərhələ yaratmış müstəsna əhəmiyyətli hadisələrdəndir. Beynəlxalq miqyaslı bu unikal elmi forumda türkologiyanın ən aktual məsələləri geniş və sistemli müzakirə obyektinə çevrilmiş, türk dünyasının dili, tarixi, etnoqrafiyası, ədəbiyyatı və mədəniyyətinin gələcəyi ilə bağlı vacib qərarlar qəbul edilmiş, latin qrafikası əsasında vahid ümumtürk əlifbasına keçilməsi xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Bakı şəhəri XX əsrin əvvəllərindən intellektual həyatın yüksək səviyyəsi ilə seçildiyi və dünya türkologiyasının nüfuzlu mərkəzlərindən biri kimi tanındığı üçün Birinci Türkoloji Qurultaya ev sahibliyi etmişdir. Türk respublikaları arasında yeni əlifbanın ilk kütləvi tətbiqinə məhz Azərbaycanda başlanılması isə hələ XIX əsrdən etibarən burada müterəqqi düşüncəli ziyalıların əlifba islahatı uğrunda apardıqları ardıcıl mübarizənin nəticəsi idi.

Birinci Türkoloji Qurultayda səslənən başlıca fikir və müddəaların həyata keçməsinin qarşısı az sonra bolşevik rejiminin və sovet totalitar idarə üsulunun yaratdığı maneələrlə sət formada alınmış, qurultay nümayəndələrinin böyük əksəriyyəti 1930-cu illər repressiyasına məruz qalmış, bununla da türkologiyanın inkişafına olduqca ağır zərbə vurulmuşdur. Yalnız ötən əsrin sonlarında əldə etdikləri milli müstəqillik türk xalqlarının mədəni dirçəliş yollarını işıqlandırmış, mühüm problemlər sırasında latin qrafikalı ümumtürk əlifbasının tətbiqi bir daha aktuallaşmışdır.

Birinci Türkoloji Qurultayın vaxtilə irəli sürdüyü bir çox ideyalar müasir şəraitdə uğurla gerçəkləşdirilir. Türk dünyasının yenidən vahid ailə şəklində formalaşması istiqamətində diqqətəlayiq nailiyyətlər qazanılmışdır. Türk ölkələri arasında qardaşlıq ruhu ilə müttəfiqlik münasibətlərinin möhkəmləndirilməsi və qarşılıqlı mədəni əməkdaşlıq əlaqələrinin dərinləşdirilməsinə doğru qətiyyətli atılan addımlar artıq davamlı xarakter daşımaqdadır. 2025-ci il oktyabrın 6-7-də Qəbələ şəhərində keçirilən Türk Dövlətləri Təşkilatı Dövlət Başçılarının 12-ci Zirvə Görüşünün Bəyannaməsində Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə dair tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirilməsi tapşırılmışdır.

Sərəncamda Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə dair tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirilməsi tapşırılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 22 oktyabr 2025-ci il tarixli "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" Sərəncamı böyük tarixi əhəmiyyətə malik hadisə olan Birinci Türkoloji Qurultayın ideya və elmi-mədəni dərslərini müstəqillik dövrünün yeni ictimai-siyasi epoxası kontekstində yenidən qiymətləndirmək üçün geniş imkanlar yaradır. Bu Sərəncam Prezident İlham Əliyevin "Türk dünyası

bizim ailəmizdir" strateji çağırışına uyğun şəkildə türk xalqları arasında tarixi-mədəni birliyin, elmi əməkdaşlığın və orta qədim mədəni dəyərlərin daha da möhkəmlənməsi, qarşılıqlı elmi-humanitar inteqrasiyanın dərinləşdirilməsi baxımından mühüm elmi və milli-mədəni platforma rolunu oynayır. Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyi işığında türkoloji irsin müasir mərhələdə yenidən tədqiqi, onun elmi və ictimai dəyərlərinin sistemli şəkildə araşdırılması, nəticələrin milli inkişaf strategiyasına inteqrasiya edilməsi, eləcə də türk dünyası miqyasında yeni əməkdaşlıq istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün böyük elmi-nəzəri imkanlar yaradır.

Təsədüfi deyildir ki, 2025-ci il oktyabrın 6-7-də Qəbələ şəhərində keçirilən Türk Dövlətləri Təşkilatı Dövlət Başçılarının 12-ci Zirvə Görüşündəki çıxışında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev diqqətə çatdırmışdır ki, "orta qədim tarixi və etnik köklərimiz, dillərimiz bizi bir ailə kimi birləşdirir. Burada 1926-cı ildə Bakıda təşkil edilmiş birinci Türkoloji Qurultayın tarixi əhəmiyyətini vurğulamaq istərdim. Gələn il birinci Türkoloji Qurultayın keçirilməsinin 100 illik yubileyinin 100 illik yubileyi ərəfəsində təntənəli şəkildə təşkil olunmasını təklif edirəm. Əminəm ki, Zirvə Görüşümüz qəbul ediləcək qərarlarla Türk Dövlətləri Təşkilatının mövqeyini daha da gücləndirəcək, xalqlarımızın rifahına və təhlükəsizliyinə əlavə töhfə verəcəkdir". 2025-ci il oktyabrın 6-7-də Qəbələ şəhərində keçirilən Türk Dövlətləri Təşkilatı Dövlət Başçılarının 12-ci Zirvə Görüşünün Bəyannaməsində Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi çağırışının öz əksini tapması Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyi ərəfəsində yalnız Azərbaycanda deyil, bütövlükdə türk dünyasında türkologiyanın yeni inkişaf mərhələsinə yüksələcəyini göstərir.

Bütün bunları diqqətə çatdıran AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli Birinci Türkoloji Qurultayın 1926-cı ilin 26 fevral - 6 mart tarixlərində Bakı şəhərində, AMEA-nın Rəyasət Heyətinin Böyük akt zalında baş tutduğunu bildirmişdir. Birinci Türkoloji Qurultayın türk xalqlarının milli oyanış tarixində və özünüdərkində mühüm rol oynadığını deyən akademik İsa Həbibbəyli Qurultayda türk xalqlarının tarixi, ədəbiyyatı, dili, əlifbası, toponimikası, etnoqrafiyası, incəsənəti və s. ilə bağlı qərarların qəbul edildiyini, nəticədə həmin tədbirin iştirakçılarının amansız sovet rəhbərliyinin hədəfinə tuş gələrək bir qisminin sürgünə göndərildiyi, bəzilərinin isə güllələndiyini söyləmişdir.

Bundan sonra SSRİ rəhbərliyinin türk xalqlarının birlik və həmrəyliyindən, milli oyanışından qorxaraq türkologiyaya məqsədyönlü şəkildə yalnız dilçilik hadisəsi kimi qələmə verdiyini deyən akademik İsa Həbibbəyli sovet dövründə Bakı Dövlət Universitetinin Türkologiya kafedrasının, eləcə də AMEA-nın Dilçilik və Şərqsünasıq institutlarının sadəcə türk dillərini öyrəndiyini vurğulamışdır. Türkologiya elmi üzrə əldə edilmiş nəticələrin sistemli şəkildə elmi dövrüyə daxil edilməsində 1970-ci ildə akademik Məmmədəğa Şirəliyev baş redaktorluğu ilə "Sovetskaya Tyurkologiya" adı altında nəşrə başlayan, 1993-cü ildən isə "Türkologiya" adı ilə nəşri davam etdirilən jurnalın xüsusi rolu olmuşdur.

Ümumilikdə Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarının bütün qadağalara baxmayaraq unudurla bilmədiyini deyən akademik İsa Həbibbəyli Qurultayın milli düşüncənin, ümumtürk həmrəyliyinə təməlini qoyduğunu diqqətə çatdırıb. Qurultayın 100 il öncə təqdim etdiyi ideyaların bu gün Türk Dövlətləri Təşkilatının təmsalında gerçəkləşməkdə olduğunu deyən akademik İsa Həbibbəyli təşkilatın başlıca hədəfləri sırasında türk xalqlarının birliyi və həmrəyliyinə diqqətə çatdırıb. Həmçinin qeyd edib ki, Qurultayın orta əlifbaya keçidlə bağlı ideyaları 2024-cü ildə Türk Dövlətləri Təşkilatı (TDT) tərəfindən yaradılan Türk Dünyası Orta Əlifba Komissiyasının iclasında qəbul olunub.

Prezident İlham Əliyevin Türk dünyasını bizim ailəmiz adlandırdığını, türk xalqlarına verdiyi ən yüksək dəyəri ifadə etdiyini bildiren akademik İsa Həbibbəyli bu gün Azərbaycanın Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkə kimi Türk dünyasında qərarların qəbulunda, birliyin, həmrəyliyin möhkəmlənməsində mühüm rol oynadığını vurğulayıb.

Dövlət başçısının prioritet elan etdiyi siyasətə uyğun olaraq AMEA-da müvafiq addımların atıldığını deyən akademik İsa Həbibbəyli Akademiyanın bir çox müəssisələrində Türk dünyasının tarixini, ədəbiyyatını, folklorunu, dilini, musiqisini, arxeologiyasını, fəlsəfəsini öyrənən şöbələrin fəaliyyət göstərdiyini, Türk dünyasının akademik elmi və ali təhsil müəssisələri ilə sıx əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulduğunu və genişləndirilməkdə olduğunu diqqətə çatdırmışdır. Akademik İsa Həbibbəyli atılan bu addımların türk xalqlarının elmi-mədəni inteqrasiyası baxımından olduqca mühüm rol oynadığını vurğulamışdır.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti **QƏRARA ALIR:**

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamı icra üçün əsas sənəd kimi qəbul edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının birinci bəndinin icrasını təmin etmək məqsədilə Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi ilə bağlı AMEA-nın təklifləri Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinə təqdim edilsin.

3. AMEA-nın elmi bölmələrinə, regional elmi bölmə və mərkəzlərinə, müəssisə və təşkilatlarına tapşırılsın ki, "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planının hazırlanması ilə bağlı təkliflər 20 noyabr 2025-ci il tarixinədək AMEA-nın Rəyasət Heyətinə təqdim edilsin.

4. Təqdim olunmuş təkliflər əsasında "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planı" hazırlanaraq AMEA-nın Rəyasət Heyətinə təsdiq edilsin.

5. Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinə uyğun olaraq AMEA-da aparılan elmi idarəetmə və struktur islahatları nəzərə alınmaqla, Təd-

birler planına daxil ediləcək təkliflərdə müvafiq elmi istiqamətlər üzrə türkologiya elminin inkişafına təkan verəcək təşəbbüslərə və prioritet istiqamətlərin müəyyənləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilsin.

6. AMEA-nın elmi-tədqiqat müəssisələrində mövcud türkoloji yönümlü şöbələrin fəaliyyətini daha da gücləndirilməsi, onların elmi potensialının artırılması, kadr hazırlığı, mövzuların planlaşdırılması və beynəlxalq elmi inteqrasiya baxımından imkanlarının genişləndirilməsi istiqamətində fəaliyyət daha da gücləndirilsin.

7. AMEA-nın elmi müəssisə və təşkilatlarına tapşırılsın ki, digər türk xalqlarının müvafiq elmi qurumları ilə orta qədim mövzular üzrə müzakirələrə diqqət artırılıb, ikitərəfli və çoxtərəfli elmi əlaqələrin inkişafı məqsədilə müvafiq əməkdaşlıq platformaları genişləndirilsin, habelə ümumtürk miqyasında aktual elmi problemlərin birgə işlənməsi istiqamətində səylər sistemli şəkildə həyata keçirilsin.

8. "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planı" hazırlanarkən Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarına, onun tarix və müasirlik aspektlərinə, ümumtürk fəlsəfəsi kontekstinə, türk dillərinin orta qədim məsələlərinin öyrənilməsinə, habelə türk xalqlarının orta qədim dil və tarixinin inkişaf istiqamətlərinə dair tədqiqat və nəşrlərə, o cümlədən Birinci Türkoloji Qurultayın stenoqramının çapına xüsusi diqqət yetirilsin.

9. AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının Maliyyə və Mühəsibat Şöbəsinə (texnika üzrə fəlsəfə doktoru İlqar Quliyev) tapşırılsın ki, "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planında nəzərdə tutulacaq tədbirlərin maliyyələşdirilməsindən irəli gələn məsələlər həll edilsin.

10. AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının İctimaiyyətlə əlaqələr, mətbuat və informasiya şöbəsinə (filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Ağahüseyn Şükürov) tapşırılsın ki, Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyi ilə bağlı materialların KİV-də işıqlandırılması təmin edilsin.

11. Qərarın icrasına nəzarəti öz üzərində saxlayıram.

AMEA-nın prezidenti
akademik İsa HƏBİBBƏYLİ

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti
QƏRAR

№ 21/1

Bakı şəhəri

26 noyabr 2025-ci il

"Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrasına bağlı AMEA-nın Tədbirlər planının təsdiq edilməsi haqqında

2026-cı ilin fevral ayında Bakı şəhərində Birinci Türkoloji Qurultayın keçirilməsinin 100 ili tamam olur. Bu tarixi hadisənin yubileyinin dövlət səviyyəsində qeyd olunması məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 22 oktyabr 2025-ci il tarixində "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" Sərəncam imzalamışdır. Sərəncamda Birinci Türkoloji Qurultayın türk xalqlarının orta qədim tarixi-mədəni irsinin və inteqrasiya proseslərinin inkişafında mühüm mərhələ olduğu vurğulanmışdır. Bu beynəlxalq elmi forumda türkologiyasının əsas istiqamətləri hərtərəfli müzakirə edilmiş, türk dünyasının dili, tarixi, etnoqrafiyası, ədəbiyyatı və mədəniyyətinə dair mühüm qərarlar qəbul olunmuş, xüsusilə latin qrafikasına əsaslanan vahid ümumtürk əlifbası məsələsi diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Sərəncamda qeyd edilmişdir ki, Bakı şəhəri XX əsrin əvvəllərindən yüksək intellektual mühiti ilə seçildiyindən və dünya türkologiyasının aparıcı mərkəzlərindən biri kimi tanındığından Qurultaya ev sahibliyi etmişdir. Türk respublikalarında yeni əlifbanın geniş tətbiqinə ilk olaraq Azərbaycanda başlanılması isə XIX əsrdən bəri yerli ziyalıların əlifba islahatına yönəlməsi ardıcıl fəaliyyətinin nəticəsi kimi dəyərləndirilir.

Sənəddə bildirilir ki, Qurultayda irəli sürülmüş ideyaların həyata keçirilməsi bolşevik rejiminin və sovet totalitar idarəçiliyinin yaratdığı maneələr səbəbindən dayandırılmış, Qurultayın iştirakçılarının əksəriyyəti 1930-cu illərdə repressiyaya məruz qalmış və bu vəziyyət türkologiyasının inkişafına ciddi zərbə vurmuşdur. XX əsrin sonlarında türk xalqlarının milli müstəqillik qazanması onların mədəni dirçəlişinə geniş imkan yarat-

mış, eləcə də latin qrafikalı ümumtürk əlifbasının yenidən gündəmə gəlməsinə səbəb olmuşdur.

Sərəncamda o da qeyd olunur ki, Birinci Türkoloji Qurultayın vaxtilə irəli sürdüyü ideyaların bu gün müasir reallıqlarda uğurla həyata keçirilir. Türk dövlətləri arasında vahid ailə ruhunda birləşməyə yönəldilmiş mühüm nailiyyətlər əldə edilmiş, qardaşlıq və müttəfiqlik münasibətlərinin möhkəmləndirilməsi, mədəni əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətində ardıcıl addımlar atılır. Türk Dövlətləri Təşkilatının 2025-ci ilin 6-7 oktyabr tarixlərində Qəbələdə keçirilmiş XII Zirvə Görüşünün Bəyannaməsində Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinin qeyd olunmasına dair çağırışın yer alması bu prosesin daha bir əyani göstəricisi kimi qiymətləndirilir.

Sərəncamda Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinə Azərbaycan Milli Elmlər

Akademiyası və Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə dair tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirilməsi tapşırılmışdır.

Sərəncamın icrasını təmin etmək məqsədi ilə AMEA Rəyasət Heyətinin 31 oktyabr 2025-ci il tarixli iclasında "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının AMEA-da icrasından irəli gələn vəzifələr haqqında" qərar qəbul edilmişdir. Qərarda diqqətə çatdırılmışdır ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sözügedən Sərəncamı Birinci Türkoloji Qurultayın tarixi əhəmiyyətini müasir elmi və milli kontekstdə yenidən dəyərləndirilməsi üçün mühüm konseptual əsas formalaşdırır.

(davamı 3-cü səhifədə)

"Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planının təsdiq edilməsi haqqında

(əvvəli 2-ci səhifədə)

Bu Sərəncam türk xalqları arasında tarixi-mədəni birliyin möhkəmlənməsinə, elmi əməkdaşlığın genişləndirilməsinə və humanitar inteqrasiyanın dərinləşdirilməsinə strateji töhfə verir.

Prezident İlham Əliyevin Qəbələ Zirvə Görüşündə Qurultayın 100 illik yubileyinin Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində qeyd olunması ilə bağlı təklifi bu ideyaların bütövlükdə türk dünyası üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyini təsdiqləmişdir. Bütün bunları vurğulayan AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli Qurultayın milli oyanış prosesindəki rolunu, ümumtürk həmrəyliyinin elmi-nəzəri əsaslarının formalaşdırılmasında oynadığı mühüm funksiyaları qeyd etmiş və bu irsin müasir tədqiqat istiqamətlərinə fundamental baza yaratdığını bildirmişdir.

Həmçinin AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli diqqətə çatdırmışdır ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamı Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası qarşısında mühüm vəzifələr müəyyənləşdirir və bu istiqamətdə elmi fəaliyyətin sistemli şəkildə təşkilini zəruri edir. Sərəncamın icrasını təmin etmək məqsədi ilə AMEA-nın elmi bölmələrinə, regional elmi bölmə və mərkəzlərinə, müəssisə və təşkilatlarına "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planının hazırlanması ilə bağlı təkliflərini 20 noyabr 2025-ci il tarixinədək AMEA-nın Rəyasət Heyətinə təqdim edilməsi tapşırılmışdır. Sərəncamın AMEA-da icrasından irəli gələn vəzifələr çərçivəsində diqqətə çatdırılmışdır ki, Tədbirlər planının hazırlanmasında elmi idarəetmə və struktur islahatlarının tələbləri nəzərə alınmaqla, türkologiyanın müasir istiqamətlərinin inkişafına töhfə verəcək təşəbbüslərin irəli sürülməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Türkoloji profilli şöbələrin fəaliyyətinin gücləndirilməsi, onların elmi və kadr potensialının artırılması, mövzuların planlaşdırılması və beynəlxalq elmi inteqrasiyanın genişləndirilməsi bu istiqamətdə prioritet vəzifə ki-

Beynəlxalq elmi konfrans

mi müəyyənləşdirilmişdir. Həmçinin AMEA-nın elmi müəssisələrinin digər türk xalqlarının müvafiq akademik qurumları ilə ortaq elmi məsələlər üzrə müzakirə və əməkdaşlığının dərinləşdirilməsi, iktidarefli və çoxtərəfli elmi əlaqələrin genişləndirilməsi, ümumtürk miqyasında aktual problemlərin birgə tədqiqinə dair səylərin ardıcıl şəkildə həyata keçirilməsi tapşırılmışdır. Tədbirlər planına daxil ediləcək təkliflərdə Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarının, tarix və müasirlik aspektlərinin, ümumtürk fəlsəfəsi və ortaq dil-tarix məsələlərinin əhatəli şəkildə nəzərə alınması, həmçinin Qurultayın stenoqramının nəşri kimi təşəbbüslərə xüsusi önəm verilməsi diqqətə çatdırılmışdır. Bununla yanaşı, Qurultayın 100 illik yubileyinə dair materialların kütləvi informasiya vasitələrində geniş işıqlandırılmasının təmin edilməsi də icrasına zəruri tədbirlərin tərkib hissəsi kimi vurğulanmışdır.

Müvafiq olaraq, AMEA-nın elmi bölmələri, regional elmi bölmə və mərkəzləri, həmçinin aidyyəti müəssisə və təşkilatları tərəfindən təqdim olunmuş təkliflər əsasında "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın

Tədbirlər planı"nın layihəsi hazırlanaraq AMEA-nın Rəyasət Heyətinə təqdim edilmişdir.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti **QƏRARA ALIR:**

1. "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planı təsdiq edilsin.

2. "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planının məsul icraçılarına tapşırılsın ki, Tədbirlər planında nəzərdə tutulmuş işlərin yüksək səviyyədə icrası təmin edilsin.

3. Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinə uyğun olaraq və AMEA-da müəyyənləşdirilən elmi prioritetlərə müvafiq şəkildə Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarının elmi müstəvidə ölkə və beynəlxalq səviyyədə geniş şəkildə təbliğinin təmin olunmasına sistemli yanaşmanın həyata keçirilməsi məqsədilə, "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planı"nda aşağıdakı nəşrlərin yerinə yetirilməsinə xüsusi diqqət yetirilsin:

- 3.1. Akademik İsa Həbibbəyli. Birinci Türkoloji Qurultay: tarix və müasirlik (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində);
- 3.2. Akademik Nizami Cəfərov. Birinci Türkoloji Qurultayda türklər;
- 3.3. Professor Adil Babayev. Birinci Türkoloji Qurultay: portretlər və problemlər;
- 3.4. Birinci Türkoloji Qurultayın stenoqramı (Azərbaycan və rus dillərində, əlavələrlə). Buraxılışa məsul professor Adil Babayev;
- 3.5. Birinci Türkoloji Qurultay. Fotosalname;
- 3.6. Professor Nadir Məmmədli. Türkoloji Qurultay arxiv sənədlərində;
- 3.7. Professor Sayal Sadıqova. Türkoloji Qurultayda ümumtürk termin yaradıcılığı prosesi;
- 3.8. AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun "Türkologiya" jurnalının Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş xüsusi buraxılışı;

3.9. Birinci Türkoloji Qurultay - 100. Bibliografik göstərici;

3.10. Ümumtürk fəlsəfəsi tarixi (kollektiv monoqrafiya).

4. AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının Elm və təhsil şöbəsinə (filologiya elmləri doktoru Sərxan Xavəri), Xarici əlaqələr və beynəlxalq elmi təşkilatlarla iş şöbəsinə (biologiya üzrə fəlsəfə doktoru Esmira Əlirzayeva), Rəqəmsal Akademiya, Süni İntellekt və Elektron Xidmətlər şöbəsinə (fizika-rizayiyat üzrə fəlsəfə doktoru Fərid İmranov), İctimaiyyətlə əlaqələr, mətbuat və informasiya şöbəsinə (filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Ağahüseyn Şükürov), İnsan resursları şöbəsinə (filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Aynur Mahmud), Sənədlərlə iş və protokol şöbəsinə (filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Əsmər Əliyeva), Maliyyə və mühasibat şöbəsinə (texnika üzrə fəlsəfə doktoru İlqar Quliyev), Təsərrüfat işlərinin təşkili şöbəsinə (Samir Hüseynov), Akademiya şəhərciyinə (Malik Əliyev) və Nəqliyyat xidməti şöbəsinə (Rəşad Qasımov) tapşırılsın ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planında nəzərdə tutulan müvafiq tədbirlərin icrası ilə bağlı məsələlərin həlli təmin edilsin.

5. AMEA-nın "Elm" Nəşriyyatına (filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Səbuhi Qəhrəmanov) tapşırılsın ki, nəzərdə tutulmuş nəşrlərin icrasından irəli gələn məsələlər həll edilsin.

6. AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının İctimaiyyətlə əlaqələr, mətbuat və informasiya şöbəsinə (filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Ağahüseyn Şükürov) tapşırılsın ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planında nəzərdə tutulan tədbirlərin icrasını mütəmadi olaraq KİV-də işıqlandırılması təmin edilsin.

7. Qərarın icrasına nəzarəti öz üzərimdə saxlayıram.

AMEA-nın prezidenti
akademik İsa HƏBİBBƏYLİ

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti QƏRAR

№ 8/2

Bakı şəhəri

3 fevral 2026-cı il

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə hazırlığın vəziyyəti haqqında

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 22 oktyabr 2025-ci il tarixli "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" Sərəncamına əsasən, Qurultayın türk xalqlarının ortaq tarixi-mədəni irsinin, elmi düşüncəsinin və humanitar inteqrasiyasının formalaşmasında müstəsna rolunu xüsusi vurğulanaraq yubiley tədbirlərinin keçirilməsi tapşırılmışdır.

AMEA Rəyasət Heyətinin 31 oktyabr 2025-ci il tarixli iclasında "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamının icrasından irəli gələn vəzifələrə dair müvafiq qərar qəbul edilmiş, həmçinin AMEA Rəyasət Heyətinin 26 noyabr 2025-ci il tarixli iclasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planı təsdiq olunmuşdur. Həmin qərarlarda Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarının müasir elmi-nəzəri kontekstdə yenidən dəyərləndirilməsi, türkologiya elminin prioritet istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi, eləcə də yubiley tədbirlərinin ölkədə və beynəlxalq səviyyədə təşkilatı əsas vəzifələr kimi müəyyənləşdirilmişdir.

Hazırda AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəylinin rəhbərliyi ilə Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə hazırlıq istiqamətində ardıcıl və məqsədyönlü elmi-təşkilatı işlər həyata keçirilir. Yubiley çərçivəsində tədbirlərin mərhələli şəkildə təşkilatı nəzərdə tutulmuş, Qurultayın ilk əsas tədbirinin 27 fevral 2026-cı il tarixində keçirilməsi planlaşdırılmışdır. Sözügedən tədbir "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və ənənələri: tarix və müasirlik" mövzusunda həsr olunmuş xatirə tədbiri formatında təşkil ediləcəkdir. Bu tədbirdə Birinci Türkoloji Qurultayın təşəbbüskarlarının, aparıcı simalarının və elmi ideyalarının xatırlanması, Qurultayın formalaşdırdığı elmi-mənəvi ənənələrin müasir dövrdə davamı məsələlərinin müzakirəsi əsas məqsəd kimi müəyyənləşdirilmişdir.

Yubiley tədbirlərinin növbəti mərhələsi olaraq 28 fevral 2026-cı il tarixində Birinci Türkoloji Qurultayın elmi irsinə və müasir türkoloji proseslərə həsr olunmuş geniş tərkibli elmi müzakirələrin və panel iclaslarının keçirilməsi nəzərdə tutulur.

Hazırlıq prosesində beynəlxalq elmi əməkdaşlığa xüsusi önəm verilmişdir. Tədbirlərdə Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Türkmənistan, Macarıstan, Rusiya Federasiyasının türk xalqları yaşayan regionları, eləcə də digər ölkələrdən olmaqla 50-yə yaxın türk dünyasını təmsil edən nüfuzlu alim və elm xadiminin iştirakı planlaşdırılır. Xarici qonaqların siyahısının formalaşdırılması, də-

vət məktublarının göndərilməsi, səfər və qəbul məsələlərinin təşkilatı istiqamətində müvafiq işlər həyata keçirilir.

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlərin təşkilatı Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ilə yanaşı, Yunus Əmrə İnstitutu, Türk Dil Qurumu və Xəzər Universiteti əsas tərəfdaş təşkilatçılar kimi iştirak edirlər. Bu qurumlarla əməkdaşlıq çərçivəsində elmi proqramın hazırlanması, məruzəçilərin və panel iştirakçıların müəyyənləşdirilməsi, beynəlxalq tərəfdaşlarla koordinasiyanın təmin edilməsi, eləcə də tədbirlərin təşkilatı və mədəni proqramının formalaşdırılması istiqamətində birgə fəaliyyət göstərilir.

Eyni zamanda AMEA-nın elmi bölmələri və institutları tərəfindən Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş elmi konfransların, dəyirmi masaların və müzakirələrin təşkilatı, xüsusi nəşrlərin hazırlanması, Qurultayın stenoqramının və arxiv sənədlərinin elmi dövriyyəyə daxil edilməsi, eləcə də yubiley tədbirləri ilə bağlı materialların kütləvi informasiya vasitələrində işıqlandırılması istiqamətində sistemli işlər aparılır. Bu çərçivədə Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarının müasir türk dünyası kontekstində elmi təhlili, ümumtürk dəyərləri və ortaq elmi yaddaşın formalaşdırılması məsələləri xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılır.

Görülən işlər Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin təkə xatirə xarakteri daşımayan, eyni zamanda türkologiya elminin müasir inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirildiyi, ümumtürk elmi inteqrasiyasına töhfə verən nüfuzlu beynəlxalq elmi platforma kimi keçirilməsinə xidmət edir.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti **QƏRARA ALIR:**

1. Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə hazırlıq məqsədilə aşağıdakı tərkibdə Komissiya yaradılsın:

1. İsa Həbibbəyli - AMEA-nın prezidenti, akademik, sədr
2. Nadir Məmmədli - AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun direktoru, filologiya elmləri doktoru, sədr müavini
3. Əsmər Əliyeva - AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının Sənədlərlə iş və protokol şöbəsinin müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, məsul katib
- Üzvlər
4. Gövhər Baxşəliyeva - AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik
5. İsmayıl Kazımov - AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun baş elmi işçisi, filologiya elmləri doktoru

6. Məmməd Əliyev - AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Türk xalqları ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri doktoru

7. Faiq Ələkbərlı - AMEA-nın Fəlsəfə və Sosio-logiya İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

8. Mehman Həsənlı - AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktor müavini, filologiya elmləri doktoru

9. Sərxan Xavəri - AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının Elm və təhsil şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri doktoru

10. Hüseyn Hüseynov - AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının direktoru, texnika elmləri doktoru

11. Esmira Əlirzayeva - AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının Xarici əlaqələr və beynəlxalq elmi təşkilatlarla iş şöbəsinin müdiri, biologiya üzrə fəlsəfə doktoru

12. Ağahüseyn Şükürov - AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının İctimaiyyətlə əlaqələr, mətbuat və informasiya şöbəsinin müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

13. Zəmfira Hacıyeva - AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının Elmi irs şöbəsinin müdiri, tarix elmləri doktoru

14. Almaz Ülvi - AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Azərbaycan-Türkmənistan-Özbəkistan ədəbi əlaqələr şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri doktoru

15. Aynur Mahmud - AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının İnsan resursları şöbəsinin müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

16. Arzu Məmmədyanlı - AMEA-nın Humanitar Elmlər Bölməsinin elmi katibi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

17. Zümrüd Məsimova - AMEA-nın İctimai Elmlər Bölməsinin elmi katibi, 4 filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

18. Samir Hüseynov - AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının Təsərrüfat işlərinin təşkili şöbəsinin müdiri

19. Samir Səttarov - AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının Xarici əlaqələr və beynəlxalq elmi təşkilatlarla iş şöbəsinin müdir müavini, sosiologiya üzrə fəlsəfə doktoru

2. Komissiyaya tapşırılsın:

- 2.1. Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə hazırlığın mövcud vəziyyəti qənaətbəxş hesab edilsin və hazırlıq işlərinin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamına, habelə AMEA Rəyasət Heyətinin bu istiqamətdə qəbul etdiyi əvvəlki qərarlara uyğun olaraq davam etdirilməsi təmin edilsin;

AMEA-nın prezidenti
akademik İsa HƏBİBBƏYLİ

Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları

AMEA-da beynəlxalq elmi konfrans

"Dövlət başçısının imzaladığı Birinci Türkoloji Qurultayın 90 və 100 illik yubileylərinin keçirilməsi haqqında sərəncamları Türk dünyası alim və mütəfəkkirlərinə göstərilən yüksək diqqət və ehtiramın nümunəsidir", - deyərək bildirdi akademik İsa Həbibbəyli bu təşəbbüslərin Türk dünyasında elmi-mədəni əməkdaşlığın, birliyin və həmrəyliyin möhkəmlənməsinə xidmət etdiyini vurğulayıb.

O, konfransda təqdim ediləcək məruzələrin türkologiya elminin inkişafına təkan verəcəyini, elmi əlaqələrin güclənməsinə imkan yaradacağını bildirdi, əldə olunan nəticələrin həm ölkədə, həm də beynəlxalq səviyyədə sülh və qardaşlığın möhkəmlənməsinə töhfə verəcəyinə əminliyini ifadə edib.

Sonra çıxış edən **Türkiyənin Yunus Emre İnstitutunun prezidenti, professor Abdurrahman Aliy** Birinci Türkoloji Qurultayı orta qədim keçmişə və qədim irsə malik türk xalqlarının mədəni inteqrasiya-

Fevralın 27-də AMEA Rəyasət Heyətində Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans öz işinə başlayıb.

Konfrans iştirakçıları əvvəlcə Fəxri xiyabanda görkəmli dövlət xadimi, müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu Ulu öndər Heydər Əliyevin xatirəsinə ehtiramlarını bildirib, Ümummilli Liderin abidəsi önünə gül dəstələri düzüblər. Ulu Öndərin ömür-gün yoldaşı, görkəmli oftalmoloq-alim akademik Zərifə xanım Əliyevanın da məzarı üzərinə gül dəstələri düzülüb.

Tədbir iştirakçıları Şəhidlər xiyabanında Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda canlarından keçmiş qəhrəman Vətən övladlarının xatirəsini yad edib, məzarları önünə gül dəstələri qoyublar. Konfrans iştirakçıları, həmçinin "Türk şəhidliyi" abidəsinə ziyarət edib, bu məzarlıqda uyuyan qəhrəman və fədakar türk qardaşlarımızın əziz xatirəsini anıblar.

Daha sonra beynəlxalq elmi konfransın iştirakçıları AMEA Rəyasət Heyətinin foyesində Birinci Türkoloji Qurultaya həsr olunmuş məlumat bazası, virtual sərgi, eləcə də AMEA-da yubileyə bağlı nəşr olunmuş kitablarla tanış olublar.

Konfrans Birinci Türkoloji Qurultayın təşkilində yaxından iştirak etmiş Türk dünyasının görkəmli şəxsiyyətlərinin xatirəsinin bir dəqiqəlik sükutla yad edilməsi ilə başlayıb.

Konfrans giriş nitqi ilə **AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli** açaraq iştirakçıları salamlayıb, bu mötəbər tədbir münasibətilə qonaqları Akademiyada görməkdən məmnunluğunu ifadə edib.

Akademik İsa Həbibbəyli bildirib ki, 1926-cı ildə AMEA-da məhz bu tarixi zamanda keçirilmiş Birinci Türkoloji Qurultay XX əsrdə türk xalqlarının, o cümlədən Azərbaycan xalqının mədəni həyatında mühüm hadisə olub. Qurultayda türk xalqlarının dili, tarixi, ədəbiyyatı, əlifbası, etnoqrafiyası və mədəniyyəti ilə bağlı gələcəyə yönəlmiş mühüm qərarlar qəbul edilib, Türk dünyasının tanınmış alim və ziyalıları bir araya gəlib.

"Qurultayın ən böyük tarixi nailiyyətlərindən biri mürəkkəb siyasi şəraitə baxmayaraq latın qrafikalı orta türk əlifbasının qəbul edilməsi olmuşdur", - deyən AMEA rəhbəri bu mötəbər tədbirin türkologiya elminin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirdiyini bildirdi. Qeyd edib ki, Qurultayın elmi irsi bu gün də öz aktuallığını qoruyub saxlayır.

Akademik İsa Həbibbəyli Bakı şəhərinin XIX əsrin sonlarından Türk dünyasında elmi-mədəni inkişafın mərkəzlərindən biri olduğunu, Azərbaycanın zəngin elmi və mədəni potensialının region üçün önəmli nümunə təşkil etdiyini vurğulayıb. O, müstəqillikdən sonra Azərbaycanın latın qrafikasına keçidi rəsmi şəkildə həyata keçirən ilk türk dövlətlərindən biri olduğunu xatırladı.

AMEA prezidenti bildirib ki, 11 sentyabr 2024-cü il tarixində Bakıda Beynəlxalq Türk Akademiyası və Türk Dil Qurumu tərəfindən keçirilmiş "Türk Dünyası Ortaq Əlifba Komissiyası"nın üçüncü iclasında 34 hərfdən ibarət Ortaq Türk Əlifbası üzrə ümumi razılıq əldə edilib. Bu, Türk dünyasında orta mədəni və elmi məkanın formalaşması baxımından mühüm addım hesab olunur.

sında mərhələ yaratmış mühüm hadisə kimi dəyərləndirib. O, Qurultayın vaxtilə irəli sürdüyü bir çox ideyaların müasir şəraitdə uğurla gerçəkləşdiyini söyləyib.

Daha sonra Birinci Türkoloji Qurultaya həsr olunan film nümayiş etdirilib.

Tədbirdə **Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət nazirinin müavini Fərid Cəfərov** çıxış edərək XX əsrin əvvəllərinin türk xalqları üçün mürəkkəb və tələpəli bir mərhələ kimi yadda qaldığını deyib. Bildirib ki, Birinci Türkoloji Qurultay böyük intellektual platforma kimi çıxış edərək, dil, əlifba, maarifçilik və mədəni irs məsələlərini sistemli şəkildə gündəmə gətirib.

Daha sonra **Türkiyə Respublikasının Mədəniyyət və Turizm nazirinin müavini Serdar Çam**, **Türkiyə Milli Təhsil nazirinin müavini dos. Celile Ören Ökten**, **AR Elm və Təhsil Nazirliyi yanında Elm və Ali Təhsil üzrə Dövlət Agentliyinin direktoru Ülkər Səttarova**, **Türkiyənin ölkəmizdəki səfiri prof. Birol Ağdın**, **Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri, Xalq yazıçısı Anar**, **Türkiyə millət vəkili, AK Partiya sədr müavini, Türk Dövlətləri ilə əlaqələr üzrə başqan, prof. Dr. Kürşat Zorlu**, **Atatürk Kültür, Dil, Tarix Yüksək Qurumunun prezidenti, prof. Dərya Örs**, **Beynəlxalq Türk Akademiyasının prezidenti, akademik Şahin Mustafayev**, **Türk Dil Qurumunun rəhbəri, prof. Osman Mert**, **Xalq şairi Sabir Rüstəmzadə** çıxış ediblər.

Tədbirdə, həmçinin **Türk Mədəniyyəti Araşdırma İnstitutunun direktoru, prof. Ahmet Bican Ercilasun** "Türkologiyanın strateji əsasları Qurultay miqyasında", **Azərbaycan Atatürk Mərkəzinin rəhbəri, akademik Nizami Cəfərov** "Birinci Türkoloji Qurultayda Azərbaycan" və **Azərbaycan Dillər Universitetinin professoru Adil Babayev** "Birinci Türkoloji Qurultay

və dərsləri: tarix və müasirlik

iştirakçılarının aqibəti və şərəfi" mövzusunda məruzələrlə çıxış ediblər.

Çıxışlarda Birinci Türkoloji Qurultayın tarixi əhəmiyyətini, ideya əsaslarını və təşkilatçıların elmi irsini müasir elmi yanaşmalar kontekstində təhlil etmək baxımından tədbirin önemi qeyd edilib. Bildirilib ki, bu tədbir Türk dünyasının intellektual birliyini möhkəmləndirən, elmi dialoqu dərinləşdirən və yeni tədqiqatlara yol açan mühüm platformadır.

Daha sonra tədbir öz işini panel iclaslarla davam etdirib.

Beynəlxalq elmi konfransda Azərbaycandan başqa, Türkiyə, Özbəkistan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Qırğızıstan, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyəti və başqa ölkələrdən gəlmiş tanınmış elm adamlarının məruzələri dinlənilib.

Konfrans çərçivəsində "Birinci Türkoloji Qurultayın çağırılmasının tarixi və ictimai zərurəti", "Qurultayın təşkilatçıları və aparıcı simalarının türkologiya elminə töhfələri", "Qurultay qərarlarının türk xalqlarının elmi və mədəni inkişafına təsiri", "Türk dillərinin tədqiqi, əlifba və terminologiya məsələləri, metodoloji yanaşmalar", "Qurultay ideyalarının sovet dövründə və sonrakı mərhələlərdə inkişaf dinamikası", "Müstəqillik dövründə türkologiyanın qarşısında duran çağırışlar", "Qlobal elmi mühitdə türkoloji araşdırmaların perspektivləri" və "Qurultayın az araşdırılmış pərdəxası məqamları" istiqamətləri üzrə müzakirələr aparılıb.

Dilçilər, tarixçilər, etnoqraflar, ədəbiyyatşünaslar və mədəniyyət tədqiqatçıları türkologiya elminin aktual problemlərini müxtəlif elmi məktəblərin baxış bucağından təqdim ediblər.

Beynəlxalq elmi konfrans fevralın 28-də Xəzər Universitetində davam etdirilib.

Türkiyənin Yunus Emre İnstitutunun prezidenti, professor Abdurrahman Aliy: Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyi türk aləminin intellektual irsinin yenidən dəyərləndirilməsi baxımından yeni imkanlar açır

Birinci Türkoloji Qurultay ortaq zəngin keçmişə və qədim irsə malik türk xalqlarının mədəni inteqrasiyasında mərhələ yaratmış mühüm hadisələrdəndir. Qurultayın 100 illik yubileyi türk aləminin intellektual irsinin yenidən dəyərləndirilməsi, Türkologiyanın aktual məsələlərinin müzakirəsi və elmi əməkdaşlıq imkanlarının genişləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bunu Türkiyənin Yunus Emre İnstitutunun prezidenti, professor Abdurrahman Aliy Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə həsr olunan "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda çıxışı zamanı deyib.

Professor Abdurrahman Aliy bildirib ki, türk dilinin beynəlxalq miqyasda yayılması, ortaq mədəni irsin qorunması və elmi fəaliyyətlərin dəstəklənməsi əsas prioritetlərdəndir. O, Yunus Emre İnstitutu tərəfindən türkologiyanın sadəcə bir elm sahəsi kimi deyil, tarixi irsi, mədəni qarşılıqlı təsiri, diplomatik baxışı, dil və təhsil siyasətlərini əhatə edən, çoxşaxəli və strateji bir istiqamət kimi qiymətləndirildiyini söyləyib. Vurğulayıb ki, ortaq məqsədlər ətrafında birləşmiş türkologiya camiası beynəlxalq müstəvidə daha güclü və təsirli mövqə formalaşdırıla bilər.

İnstitut prezidenti Birinci Türkoloji Qurultayın vaxtilə irəliləyən bir çox ideyaların müasir şəraitdə uğurla gerçəkləşdiyini söyləyib. O, bugünkü tədbirdə Türk dünyasından və Türk dünyası xaricindəki ölkələrdən gəlmiş dəyərli türkoloqların eyni məkanda toplaşmasını əhəmiyyətli hadisə kimi dəyərləndirib. Qurultayın Türk ölkələri arasında qardaşlıq ruhu ilə müttəfiqlik münasibətlərinin möhkəmləndirilməsi və qarşılıqlı mədəni əməkdaşlıq əlaqələrinin dərinləşdirilməsinə töhfə verəcəyinə əminliyini bildirib.

Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət nazirinin müavini Fərid Cəfərov: Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyi ortaq elmi düşüncənin və türk xalqları arasında ideya mübadiləsinin davamı kimi mühüm əhəmiyyət daşıyır

Bir əsr öncə Türk dünyasının ən mötəbər elm hadisələrindən olan Birinci Türkoloji Qurultay məhz Bakıda baş tutmuşdu. Bugünkü toplantı intellektual dialoqun və türk xalqları arasında ideya mübadiləsinin davamı kimi mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Bu fikirləri Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət nazirinin müavini Fərid Cəfərov AMEA-da keçirilən Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda çıxışı zamanı səsləndirib.

XX əsrin əvvəllərinin türk xalqları üçün mürekkəb və taleyüklü bir mərhələ kimi yadda qaldığını deyən Fərid Cəfərov, Türkoloji Qurultayın həmin dövrdə milli-mənəvi kimliyin qorunması və inkişaf etdirilməsinin elmi-konseptual əsaslarının müzakirəsi baxımından xüsusi aktualıq kəsb etdiyini bildirib. Qeyd edib ki, Birinci Türkoloji Qurultay böyük intellektual platforma kimi çıxış edərək, dil, əlifba, maarifçilik və mədəni irs məsələlərini sistemli şəkildə gündəmə gətirib.

Onun sözlərinə görə, tədbirin əhəmiyyəti yalnız qəbul olunan qərarlarla məhdudlaşmayıb, eyni zamanda, irəliləyən ideyaların geniş coğrafiyada yayılması, aktual elmi müzakirələrin aparılması və ortaq düşüncə məkanının formalaşdırılmasını nəzərdə tutub. Qurultay türk dünyasının zəngin keçmişinə istinad edib, eyni zamanda gələcək bərədə düşünmək, ortaq strateji baxışlar və mədəni həmrəyliyin əsaslarını müəyyənləşdirmək baxımından mühüm nəticələrlə yadda qalıb.

Nazir müavini Türk dünyasında mədəni inteqrasiya ideyasının elmi əsaslarla müzakirəyə çıxarılmasının müasir dövrdə də aktuallığını qoruyub saxladığını, bu istiqamətin dövlət başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən mədəni siyasətin prioritetlərindən biri kimi ardıcıl şəkildə dəstəkləndiyini söyləyib. Xatırladıb ki, ölkə rəhbərinin 2005 və 2016-cı illərdə imzaladığı sərəncamlarla Birinci Türkoloji Qurultayın 80 və 90 illik yubileylərinin keçirilməsi təmin olunub, 2025-

ci ildə isə Qurultayın 100 illiyinin qeyd edilməsi ilə bağlı müvafiq Sərəncam imzalanıb.

Fərid Cəfərov bildirib ki, ötən ilin oktyabr ayında Qəbələdə keçirilmiş Türk Dövlətləri Təşkilatı Dövlət Başçıları Şurasının 12-ci Zirvə Görüşü və tədbirin yekun sənədində əksini tapmış müddəalar ölkəmizdə mədəni və humanitar inteqrasiyanın prioritet olaraq müəyyənləşdirildiyini bir daha təsdiqləyir: "Türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi istiqamətində atılan addımlar bu sahədə məqsədyönlü və sistemli siyasətin tərkib hissəsidir".

1930-cu illərdə baş verən repressiyaların türkdilli xalqların elmi və mədəni inkişafına ağır zərbə vuduğunu söyləyən Fərid Cəfərov qeyd edib ki, bu proseslər Birinci Türkoloji Qurultayın qarşıya qoyduğu məqsədlərin tam şəkildə reallaşdırılmasına imkan verməyib. Bununla belə, XX əsrin sonlarında Türk dünyası ölkələri arasında əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə dair Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən yürüdülmüş siyasət, sonrakı mərhələdə Prezident İlham Əliyev tərəfindən də uğurla davam etdirilib.

O, həmçinin AMEA-da son illərdə müxtəlif dövlət qurumları, nazirliklərlə birgə Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyi ilə əlaqədar bir sıra elmi tədbirlərin təşkil olunduğunu, sanballı nəşrlərin hazırlandığını, müxtəlif tədqiqat və mədəniyyət layihələrinin həyata keçirildiyini qeyd edib. Bu əməkdaşlığın müvafiq sahədə elmi irsin sistemli şəkildə öyrənilməsi və ictimaiyyətə çatdırılmasına mühüm töhfə verəcəyinə əminliyini ifadə edib.

"Qloballaşma, yeni çağırışlar, rəqəmsallaşma və sünü intellektin sürətli inkişafı mədəniyyət anlayışına da yeni məzmun qazandırır", - deyən nazir müavini bu şəraitdə milli-mənəvi dəyərlərin qorunaraq yeni rəqəmsal mühitə uyğunlaşdırılmasının vacibliyini önə çəkib.

Fərid Cəfərov bu kimi tədbirlərin Türk dünyası dövlətlərinin alimləri arasında əlaqələrin gücləndirilməsi, ortaq tədqiqat platformalarının yaradılması və davamlı mədəni dialoqun təşkili baxımından önəmi vurğulayıb.

Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları

Türkiyənin mədəniyyət və turizm nazirinin müavini Serdar Çam:

Bakı Türk dünyasının elmi mərkəzi kimi tarixi missiyasını yenidən yerinə yetirir

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq konfrans sadəcə növbəti elmi tədbir deyil, həm də tarixi yaddaşa və ortaqlıq türk kimliyinə hörmətin simvoludur.

Serdar Çam vurğulayıb ki, Birinci Türkoloji Qurultayın iştirakçılarının fəaliyyəti bir əsr sonra türk dövlətlərinin geniş məkanında öz əksini tapır. Bakı Türk dünyasının elmi mərkəzi kimi tarixi missiyasını yenidən yerinə yetirir.

Nazir müavini müasir dövrün çağırışlarına diqqət çəkərək bildirib ki, gələcək nəsillərə daha zəngin və dayanıqlı mədəni irs ötürməyin əsas yolu elmin inkişafından keçir. Onun sözlərinə görə, texnologiya, sünü intellekt, robotik sistemlər və rəqəmsallaşma bu sahədə tərəqqinin əsas hərəkətverici qüvvəsinə çevrilib və mədəniyyətin qorunması, tədqiqi və təbliği üçün yeni imkanlar açır.

Serdar Çam türk dövlətləri arasında inteqrasiya prosesinə də xüsusi diqqət yetirərək bu istiqamətdə nümayiş etdirilən siyasi iradəni yüksək qiymətləndirib, ortaqlıq məqsədlərə xidmət edən birgə təşəbbüslərin gələcək əməkdaşlıq üçün möhkəm zəmin yaratdığını vurğulayıb.

Bunu Türkiyə Cümhuriyyətinin mədəniyyət və turizm nazirinin müavini Dr. Serdar Çam Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə həsr olunan "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" adlı beynəlxalq elmi konfransda çıxışı zamanı deyib.

O, çıxışında Türk dünyasının elmi, mədəni və siyasi birliliyinin əhəmiyyətindən bəhs edərək Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında keçirilən tədbirin rəmzi mənə daşdığını bildirib. Nazir müavini bir əsr əvvəl baş tutmuş Birinci Türkoloji Qurultaydan sonra yenidən eyni məkanda birgə toplantının təşkil olunmasının keçmişlə gələcək arasında mühüm körpü rolunu oynadığını qeyd edib.

Türkiyənin Milli təhsil nazirinin müavini Celile Ören Ökten:

Yüz il sonra eyni məkanda Birinci Türkoloji Qurultayın ideya müəlliflərinin, təşkilatçı və iştirakçılarının əziz xatirələri yad edilir

Bir əsr əvvəl Bakıda keçirilmiş Birinci Türkoloji Qurultay zamanı dünyanın müxtəlif ölkələrindən türkoloq alimlər bir araya gələrək ortaqlıq əlifba, ədəbiyyat, mədəniyyət, tarix və digər mühüm istiqamətlər üzrə geniş müzakirələr aparıb, türkologiya elminin inkişafına güclü töhfə veriblər. Sonrakı illərdə bu sahədə aparılan araşdırmalar daha da genişləndirilib, yeni elmi istiqamətlər formalaşmış və mühüm nəticələr əldə olunub.

O, tədbir iştirakçılarını Türkiyənin milli təhsil naziri Yusuf Tekinin adından salamlayaraq, Qurultayın tarixi əhəmiyyətindən bəhs edib.

Celile Ören Ökten yüz ildən sonra, bu gün həmin tarixi zalda Birinci Türkoloji Qurultayın ideya müəllifləri, təşkilatçıları və iştirakçılarının əziz xatirəsinin yad edilməsinin bütün Türk dünyası üçün son dərəcə əlamətdar hadisə olduğunu bildirib. Nazir müavini qeyd edib ki, akademik elmi biliklərin inkişafı və geniş yayılması intellektual fərdlərin və bütövlükdə intellektual cəmiyyətlərin formalaşmasında mühüm rol oynayır. O, müxtəlif ölkələrdən çoxsaylı alim və tədqiqatçıların bir araya gəlməsi üçün yaradılmış şəraitə görə tədbirin təşkilatçılarına dərin minnətdarlığını ifadə edib.

Bunu Türkiyə Cümhuriyyətinin Milli təhsil nazirinin müavini, dos. Celile Ören Ökten Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə həsr olunan "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda çıxışı zamanı deyib.

Elm və Ali Təhsil üzrə Dövlət Agentliyinin direktoru Ülkər Səttarova:

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi Azərbaycan elmi və mədəni ictimaiyyəti üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi Azərbaycan elmi və mədəni ictimaiyyəti üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu mötəbər Qurultayın məhz Bakıda təşkil olunması onun Azərbaycan türkologiyasının tarixi uğurları sırasında özünəməxsus yer tutduğunu göstərir.

sistemli xarakter daşıyır. Yubiley çərçivəsində elmi toplantı və konfranslarda mövzu ətrafında geniş müzakirələr aparılır, ali təhsil müəssisələrində Qurultay materiallarının tədris prosesinə inteqrasiyası istiqamətində ardıcıl işlər görülür. Universitetlərdə Birinci Türkoloji Qurultayın zəngin elmi irsinin sistemli şəkildə öyrənilməsi məqsədilə metodik vəsaitlər, tədris proqramları və xüsusi kurslar hazırlanıb.

Ülkər Səttarova bildirib edib ki, Birinci Türkoloji Qurultayın məhz Bakıda keçirilməsi ölkəmizin o illərdə türkologiyasının aparıcı elmi mərkəzlərindən biri olmasının aydın göstəricisidir. "Eyni zamanda, ölkəmizin yenidən belə bir nüfuzlu elmi mərkəz səviyyəsinə yüksəlməsi üçün zəruri və ardıcıl addımların atılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Elm və Təhsil Nazirliyinin aidiyyəti qurumlar da daxil olmaqla il ərzində Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə həsr olunmuş birgə elmi konfrans, simpozium, sessiya, seminar və dəyirmi məsələlərin keçirilməsi, sərgilərin təşkili, eyni zamanda, gənclər üçün təqaüd proqramının hazırlanması, gənc alimlər üçün müsabiqələrin təşkili və bu istiqamətdə bir çox işlərin görülməsi nəzərdə tutulub.

1926-cı ildə müzakirə olunmuş və bu gün də aktuallığını qoruyub saxlayan orfoqrafiya, terminologiya, türk xalqlarının ədəbi dillərinin tarixi, ədəbiyyatı, ümumi tarixi, etnoqrafiyası və incəsənəti kimi bir sıra mühüm məsələlərin bundan sonra da təşkil olunacaq elmi tədbirlər çərçivəsində diqqət mərkəzində saxlanılacağına və öz elmi həlləni tapacağına inanıram.

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi Azərbaycan elmi və mədəni ictimaiyyəti üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir".

Bu fikri AMEA-da "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda çıxış edən Elm və Ali Təhsil üzrə Dövlət Agentliyinin direktoru Ülkər Səttarova deyib. Bildirib ki, Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqlarının sosial, siyasi və mədəni inkişafında yeni mərhələnin başladığını nümayiş etdirməklə yanaşı, türkologiya elminin də bu irəliləyişə istiqamət verməli olduğunu ortaya qoyub: "Birinci Türkoloji Qurultayın tarixi missiyası barədə bəhs edənlər adətən deyirlər ki, onun qarşısında ya ərəb əlifbası, ya da latın əlifbası kimi bir-birindən kəskin şəkildə fərqlənən məsələlər dayanır. Görkəmli maarifpərvər ziyalı Mirzə Fətəli Axundzadə XIX əsrin ortalarından etibarən hər iki istiqamətdə araşdırmalar apararaq ərəb əlifbasının ümumiyyətlə yenisi, yəni latın əlifbası ilə əvəzlənməsi ideyasına gəlib çıxmışdı. 1922-ci ildən orta məktəblərdə latın əlifbası ilə tədrisə başlanıldı.

Qurultayda əlifba məsələsi ilə yanaşı, savadsızlığın aradan qaldırılması, elmi səviyyənin yüksəldilməsi, təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, orfoqrafiya qaydalarının təkmilləşdirilməsi, türk xalqlarının tarixi, etnoqrafiyası, mədəniyyəti, ədəbiyyatı, terminologiya, tədris kimi bir sıra başqa problemlər də müzakirə predmetinə çevrildi, ancaq burada əsas məsələ əlifba idi".

Direktor qeyd edib ki, Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyi miqyası və elmi əhatəsi baxımdan geniş və

Türkiyə Cümhuriyyətinin ölkəmizdəki fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Birol Akgün:

Rəqəmsallaşma, sünü intellekt və texnologiya dövründə aparılan ortaqlıq araşdırmalar Türk dünyası ölkələrinin inkişafında mühüm rol oynayacaq

1926-cı ildə regionun mühüm mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Bakıda keçirilmiş Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqlarının tarixində dönüş nöqtəsidir.

Bu fikirləri Türkiyə Cümhuriyyətinin ölkəmizdəki fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Birol Akgün AMEA-da keçirilən Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda çıxışı zamanı səsləndirib.

Səfir qeyd edib ki, həmin mötəbər toplantıda dil, əlifba, ortaqlıq terminologiya, tarix və mədəniyyət məsələləri ətrafında aparılan geniş elmi müzakirələr nəticəsində mühüm qərarlar qəbul olunub, türkologiya elminin sonrakı inkişaf istiqamətləri müəyyənləşdirilib.

Hazırda Türk Dövlətləri Təşkilatının ortaqlıq siyasi layihələr, universitetlər və akademik qurumların işə elm və təhsil sahəsində müştərk layihələrin həyata keçirdiklərini deyən Birol Akgün rəqəmsallaşma, sünü intellekt və texnologiya dövründə aparılan ortaqlıq araşdırmaların, həyata keçirilən birgə innovativ layihələrin Türk dünyası ölkələrinin inkişafında mühüm rol oynayacağını vurğulayıb. O, "Bir millət, iki dövlət" devizinin tək siyasi deyil, həmçinin elm, təhsil və mədəniyyət sahələrində də birliyi ehtiva etdiyini bildirib.

Xalq yazıçısı Anar:

Birinci Türkoloji Qurultayın yubileyinin təntənəli şəkildə qeyd edilməsi bütün Türk dünyasının bayramıdır

Yüz il əvvəl yalnız Türkiyədən gələn alimlər müstəqil ölkənin təmsilçiləri idilər, bu gün isə burada 7 müstəqil türk dövlətinin nümayəndələri iştirak edir, bu da tarixi ədalətin bərqərar olması deməkdir.

Bu sözləri Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyəti binasının Böyük akt zalında keçirilən "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransın təntənəli açılış mərasimində Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin (AYB) sədri Xalq yazıçısı Anar deyib.

Tədbir iştirakçılarını rəhbərlik etdiyi qurum adından salamlayan Xalq yazıçısı Anar bildirib ki, Prezident İlham Əliyevin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi" haqqında Sərəncamına əsasən, bu əlamətdar hadisənin yubileyi geniş şəkildə qeyd edilir. Əlavə edib ki, bugünkü tədbirin özəl yeri var, çünki Birinci Türkoloji Qurultay 100 il əvvəl məhz bu tarixi məkanda baş tutub.

AYB sədri AMEA Rəyasət Heyəti binasının Böyük akt zalında müxtəlif illərdə baş verən əlamətdar hadisələr, həmçinin bir əsr öncə burada keçirilən Qurultayın tarixi qərarlarının qəbul edilməsi zamanı aparılan gərgin müzakirələr haqqında ətraflı bəhs edib.

Xalq yazıçısı Anar yubileyin keçirilməsinin böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini, bu hadisənin bütün Türk dünyasının bayramı olduğunu vurğulayıb, bu bayram münasibətilə bütün iştirakçıları təbrik edib.

Türkiyənin millət vəkili Kürşat Zorlu:

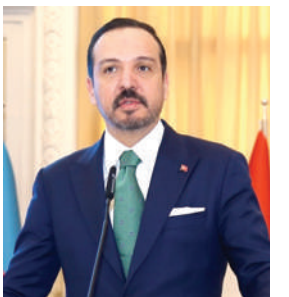
100 illik yubiley elmi konfransı türkologiyanın aktual məsələlərinin müzakirəsi üçün çox faydalı olacaq

Türkdilli ölkələr arasında ünsiyyətin daha da möhkəmlənməsi üçün ortaqlıq əlifbanın təbii istiqamətində atılmalı olan addımlar elmi konfransın əsas məsələlərindən biridir.

Bu fikri Türkiyənin millət vəkili Kürşat Zorlu bildirib. O, daha sonra deyib:

- Heç bir vasitəçi olmadan anlaşılan türkdilli dövlətlər eyni ailəyə mənsubdur və bu, bir-birimizlə əməkdaşlıq etmək üçün geniş perspektivlər yaradır. Gücümüz birliyimizdədir. Bu baxımdan elmi konfransdan gözlənilərimiz böyükdür.

Tədbirdə bu qədər iştirakçının, qonaqların olması məni çox sevindirdi. Birinci qurultayda cəmi 131 nəfər iştirak edirdisə, 100 illik yubiley münasibətilə keçirilən bugünkü konfransda bütün türk dövlətlərindən olan elm adamları, o cümlədən tarixçilər, dilçilər arxeoloqların iştirakı bayram əhvalı yaradır. 100 illik yubiley elmi konfransı türkologiyanın aktual məsələlərinin müzakirəsi üçün çox faydalı olacaq.

və dərsləri: tarix və müasirlik

Atatürk Kültür, Dil, Tarix Yüksək

Qurumunun prezidenti, professor Dərya Örs: Ortaq Türk Əlifbası Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarının müasir dövrdə reallaşmasının göstəricisidir

1926-cı ildə Bakıda keçirilmiş Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqlarının milli özünüdərk tarixində fundamental mərhələlərdən biri kimi dəyərləndirilir. Qurultayda səsləndirilən ideyalar türk xalqlarının dil birliyinin təmin olunması, mədəni inteqrasiyanın gücləndirilməsi və mənəvi həmrəyliyin bərpasına yönəlib.

Bu fikirləri Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunan beynəlxalq konfransda iştirak etmək üçün Azərbaycanda səfərdə olan Atatürk Kültür, Dil, Tarix Yüksək Qurumunun prezidenti, professor Dərya Örs deyib.

Professor Dərya Örs bildirib ki, Türk dünyası tarixində silinməz iz qoymuş Qurultayda Sovet məkanında yaşayan türk xalqlarının nümayəndələri ilə yanaşı, xarici ölkələrdən gələn alimlər də daxil olmaqla ümumilikdə 131 nəfər iştirak edib. Doqquz gün davam edən toplantıda türklər arasında ilk dəfə ortaq milli kimlik anlayışı, əlifba və orfoqrafiya məsələləri sistemli şəkildə müzakirə olunub.

Onun sözlərinə görə, Qurultayın əsas gündəm mövzularından biri yeni əlifbaya keçid, xüsusilə latın qrafikalı ortaq türk əlifbasının qəbul edilməsi məsələsi olub. Bu ideyanın praktik nəticəsi kimi 3 noyabr 1928-ci il tarixində Türkiyə Cümhuriyyəti ərəb qrafikalı əlifbadan latın qrafikalı əlifbaya keçib.

Türkiyəli professor vurğulayıb ki, 2024-cü ildə Türk Dövlətləri Təşkilatının təşəbbüsü ilə yaradılan Türk Dünyası Ortaq Əlifba Komissiyası tərəfindən 34 hərfdən ibarət latın qrafikalı "Ortaq Türk Əlifbası" qəbul edilib. Bu addım əslində Birinci Türkoloji Qurultayda irəli sürülmüş ideyaların müasir dövrdə reallaşmasının göstəricisidir.

"100 il sonra Birinci Türkoloji Qurultayın keçirildiyi tarixi məkanda, Bakıda, dünyanın müxtəlif ölkələrindən türk xalqlarının nümayəndələrinin və türkoqların yenidən bir araya gəlməsi xüsusi rəmzi mənə daşıyır. Türk dövlətləri bundan sonra da gələcək yol xəritəsini birlikdə müəyyən edəcək və bu istiqamətdə inamla irəliləməyə davam edəcək", - deyir professor Dərya Örs bildirib.

Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı:

Türk dünyası tarixinin sistemli şəkildə tədqiq edilməsi müvafiq elmi müəssisə və təşkilatların qarşısında duran mühüm vəzifələrdəndir

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş bu mühüm tədbir həm dərin kədər, həm də sevinc hissi ilə müşayiət olunur. Kədər onunla bağlıdır ki, birinci qurultayın iştirakçılarının böyük əksəriyyəti təxminən 10 il sonra, 1937-ci il repressiyalarının qurbanı olmuşdur. Sevinc isə bu gün həmin ideyaların yaşaması və türk dünyasının nümayəndələrinin yenidən bir araya gələrək elmi və mədəni dialoq aparması ilə bağlıdır.

Bu fikirləri Xalq şairi və tanınmış ictimai xadim Sabir Rüstəmxanlı AMEA-da "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda çıxışı zamanı səsləndirib.

Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı çıxışında müasir dövrdə milli-mənəvi türk birliklərinin fəaliyyətindən bəhs edib. O, akademik Ziya Bünyadovun "türkçülük milli vicdanı oyatmaq" fikrinə istinad edərək qeyd edib ki, türkçülük türk xalqlarının milli varlığını qorumağa və inkişaf etdirməyə yönəlmiş konseptual düşüncə sistemi kimi qiymətləndirilməlidir.

Sabir Rüstəmxanlı I Birinci Türkoloji Qurultayın gündəliyinə daxil edilmiş yüksək elmi əhəmiyyət daşıyan məsələlərin bu gün də aktuallığını qoruyub saxladığını deyib. Qeyd edib ki, həmin məsələlərin bir qismi hələ tam şəkildə araşdırılmadığından, bu sahədə sistemli tədqiqatların aparılmasına, əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsinə ehtiyac vardır.

"Müəyyən dövrlərdə türk xalqları ilə bağlı izlərin silinməsi, mühüm faktların təhrif olunması məqsədilə çoxsaylı kitablar yandırılmış, etnonim və toponimlər dəyişdirilərək başqa adlarla əvəz olunmuşdur", - deyən Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı türk xalqlarının, xüsusilə, Yaxın Şərq kontekstində öyrənilməsi istiqamətində tədqiqatların dərinləşdirilməsinin zərurətini öne qəkib.

Onun sözlərinə görə, türkoqrafiyanın qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri də bütün türk dünyası ilə bağlı kompleks şəkildə araşdırmaların aparılmasıdır. Sabir Rüstəmxanlı, həmçinin ortaq elmi-mədəni platformanın formalaşdırılmasının, eləcə də simvolik mənə daşıyan ortaq kitabların hazırlanması ideyasının mühüm istiqamətlərdən olduğunu qeyd edib.

Nitqinin sonunda o, türk dünyasının coğrafi və mədəni sərhədlərinin son dərəcə geniş olduğunu, dünya sivilizasiyasının ayrılmaz tərkib hissəsi kimi qiymətləndirildiyini söyləyib. Bildirib ki, türk dünyasının tarixinin sistemli şəkildə tədqiq edilməsi müvafiq elmi müəssisə və təşkilatların qarşısında duran mühüm vəzifələrdəndir. Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı alim və ziyallara çağırış edərək diqqətə çatdırıb ki, müvafiq istiqamətdə bütün səyləri birləşdirməli, ortaq tədqiqatlar aparmalı, türk dünyasının elmi-mədəni irsinin qoruyub inkişaf etdirməsi istiqamətində birgə fəaliyyəti gücləndirməlidir.

Beynəlxalq Türk Akademiyasının prezidenti, akademik Şahin Mustafayev: Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqlarının latın əlifbasına keçidi kimi önəmli bir vəzifənin öhdəsindəndir

Beynəlxalq Türk Akademiyasının prezidenti, akademik Şahin Mustafayev Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransın açılış mərasimində çıxış edib.

Akademik Şahin Mustafayevin çıxışını təqdim edirik:

"Hörmətli sədəqət, hörmətli konfrans iştirakçıları!

Beynəlxalq Türk Akademiyası adından Sizləri hörmət və səmimiyyətlə salamlayıram.

Bu önəmli və mötəbər elmi konfransın təşkilatçıları ürək-dən təbrik etmək istəyirəm.

Düz 100 il öncə, burada, bu gözəl və möhtəşəm salonda öz işinə başlayan Birinci Türkoloji Qurultay həm Azərbaycanın, həm də ümumilikdə bütün türk dünyasının tarixində olduqca önəmli yer tutan bir hadisədir.

Təbii ki, o dövrün tarixi şəraitini, bu Qurultayın təşkili səbəblərini və arxasında olan siyasi konteksti, xüsusilə, o vaxt Sovet hakimiyyəti və Bolşevik partiyasının bu tədbirin təşkili və keçirilməsində gizli niyyətlərini nəzərə alaraq, Qurultaya müxtəlif mövqələrdən qiymət vermək olar.

Ancaq bir mühüm məqam şübhəsiz və danılmazdır - bu Qurultayın nəticələri bütün türk xalqlarının elmi və mədəni inkişafında, türk xalqları arasında təhsilin və savadlılığın geniş şəkildə yayılmasında bir dönüş nöqtəsi olmuşdur. Və beləliklə, Birinci Türkoloji Qurultay XX əsr mədəni tariximizdə müstəsna bir rol oynamışdır.

Qurultay bir neçə cəhətdən türk xalqları tarixində çox mühüm yer tutur. Bəlkə ilk baxışda qərribə görünə bilər, ancaq Qurultayın sənədlərlə diqqətlə tanış olduqda, aydın olur ki, onun təşkilatçıları, çox vaxt xidmət etdikləri bolşevik ideologiyasına baxmayaraq, bu cəhətlərə xüsusi diqqət yetirərmişlər və Qurultayın türk xalqlarının tarixindəki əhəmiyyətinə həm elmi, həm də siyasi baxımdan bir çox hallarda ərəssət və düzgün qiymət verməmişlər. Görünür, 20-ci illərin ortalarında, Sovet İttifaqında hələ nisbətən söz və ifadə azadlığının mövcud olduğu bir dövrdə bu mümkün idi. Məsələn:

1) Qurultayın tarixi mahiyyəti və önəmlə bağlı ilk mühüm cəhəti Təşkilat Komitəsinin sədri Səməd Ağa Ağamalıoğlunun açılış nitqində söylədiyi sözlərlə açıqlamaq olar. O, deyirdi: "Tarixdə ilk dəfə olaraq bütün türk-tatar xalqlarının nümayəndələri öz qarşılıqlı Qurultayında görüşmək imkanı əldə etmiş, burada öz mədəniyyətləri ilə bağlı ən ağırlı və mühüm məsələləri müzakirə və həll etmək imkanı əldə etmişdilər. Bugünə qədər türk-tatar xalqlarının bütün tarixində belə bir böyük hadisə baş verməmişdir". Həqiqətən, bütün minillik ümumi türk tarixinə nəzər saldıqda, görürük ki, ilk dəfə məhz 1926-cı ildə bütün türk xalqlarının nümayəndələri - ziyalları, alimləri, dövlət xadimləri və ictimai fəalları, Bakıda toplaşaraq, müstəqil şəkildə ortaq türk tarixi, türk mədəniyyəti, etnoqrafiyası, türk dilləri və əlifbası məsələlərinin müzakirəsi və həlli üçün bir araya gələ bilmişdilər və olduqca mühüm qərarlar almışdılar.

2) Qurultayın önəminə aid digər vacib cəhət ondan ibarət idi ki, bu dövrdə türk xalqları öz mədəni və iqtisadi inkişafında böyük və tarixi bir addım atmalı idi, savad və mədəni tərəqqi cəhətindən bir sıra digər xalqlardan geridə qalmışlığına son qoymalı, onu aradan götürməli idilər. Bu vəziyyətin tarixi səbəbləri ilə bağlı Mirzə Davud Hüseynov Qurultaydakı çıxışında çox mühüm məqamlara toxunaraq deyirdi: "Türk xalqları öz saylarına görə Böyük Sovet İttifaqı xalqları arasında ilk yerlərdən birini tutur. Baxsaq görürük ki, onlar Altay dağlarından, böyük Volqa çayından, başqarlı Qafqaz dağlarından gözəl Krıma qədər geniş ərazilərdə yaşayırlar. Yaxın keçmişdə, hələ təqribən 10 il əvvəl, bu xalqlar çarizmin ağır boyunduruğu altında inləyirdilər. Siz bilirsiniz ki, çarizim yalnız rus fəhle və kəndlilərini deyil, həm də bütün digər xalqları boğurdu. Bu zülm xüsusilə milli azlıqlar (inorodtsi) hiss edirdi. Siz bilirsiniz ki, çar hökuməti bütün qeyri-rus xalqlarına qarşı müəyyən bir siyasət yeridirdi - ruslaşdırma siyasəti. Bu siyasətin mahiyyəti ondan ibarət idi ki, çar hökuməti nə az, nə çox, qeyri-rus xalqlarının məhv edilməsini, onların ruslaşmasını istəyirdi. Yoldaşlar, Özbəkis-

tan, Türkmənistan, Azərbaycan və Qazaxıstanın torpaqlarının çar hökuməti tərəfindən işğal edilib tutulmasını başqa bir şeylə izah etmək mümkün deyil; çar hökuməti tərəfindən hətta "türk" sözünün belə qadağan edilməsi başqa bir şeylə izah edilə bilməz. Bu söz qanundan kənar sayılırdı".

Rusiyalı dövlət və elm adamlarının da iştirak etdiyi mühüm bir beynəlxalq tədbirdə türk xalqlarının tarixi keçmişi və taleyi ilə bağlı bu həqiqəti açıq şəkildə bəyan etmək, heç şübhəsiz, cəsarət istəyən bir addım idi. Təbii ki, deyilənləri nəzərə alaraq, Qurultayın yalnız alim iştirakçıları deyil, onu təşkil edən Sovet dövləti və Bolşevik partiyasının vəzifəli şəxslərinin də 1930-cu illərin sonunda ağır repressiyalara uğraması heç də təəccüblü gəlmir. Belə fikirləri açıq şəkildə bəyan edən və ya onları öz xalqları ilə eşidən Qurultay iştirakçıları, bu tədbirin şahidləri 30-cu illərdə Stalinin yeni siyasətinin təbii düşmənləri sayılmalı idi və onlar heç bir şəkildə o repressiyalardan sağ çıxa bilməzdilər.

3) Türkoloji Qurultayın tarixi önəminə aid bir mühüm cəhət də türk dillərində əlifba, imla və terminologiya məsələləri və buradan irəli gələn xalq kütlələrinin maariflənməsi və savadlanmasına, xüsusilə onların arasında ana dilində təhsilin yayılmasına yol açacaq addımların atılması zərurəti ilə bağlıdır. Yəni də, Mirzə Davud Hüseynovun çıxışında bu barədə aşağıdakı dəyərli fikirlər irəli sürülmüşdür: "Bizim xalqlar, xüsusilə türklər, mədəniyyət və savadlılıq məsələsində olduqca böyük əziyyət çəkirlər. Azərbaycan və Türkmənistan kimi ən qabaqcıl respublikaları da götürsək, hətta bu respublikalarda savadlılıq yalnız 10-15% səviyyəsindədir. Bununla belə, bu məsələdə biz xeyli irəli gedə bilərdik və bizim səylərimiz onu göstərir ki, ən çox ehtiyacımız olan şey savadlılıqdır. Bilirsiniz ki, bu məsələdə biz böyük bir əngəllə rastlaşırıq. Söhbət bizim əlifbadan, ərəb əlifbasından gedir. Hər kəs qəbul edir ki, ən azından mövcud olduğu şəkildə bu əlifba bizim üçün böyük bir maneədir".

Bu məsələ ilə bağlı Qəzənfər Musabəyov da öz açılış nitqində vacib məqamlara toxunur və deyirdi: "Türkoloji Qurultayın qarşısında praktik əhəmiyyətə malik məsələlər durur. Bu, dil, terminologiya, savadsızlığın ləğv edilməsi kimi böyük vəzifələrdir, ... orta və ali məktəblərdə ana dilində tədris, dərsləklərin ana dilinə tərcüməsi və s. kimi vacib məsələlərdir. Bütün bu önəmli səylərimiz bəzən dil və terminologiyadan naqisliyi problemi ilə üzleşir. Bu mühüm məsələlərin həllində Türkoloji Qurultaya ümidimiz böyükdür".

Beləliklə, Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqlarının elmi və mədəni həyatında qarşıda duran olduqca önəmli məsələləri həll etməyə çalışmış və xüsusilə xalqlarımızın latın əlifbasına keçidi kimi önəmli bir vəzifənin öhdəsindəndir gəlmişdir.

1939-cu ildə siyasi repressiyalar dövründə əldə edilən bu nailiyyətlərə son verilsə də, Qurultayın bu böyük zəfəri unudulmamışdır. Təsədüfi deyil ki, 1991-ci ildə bir sıra türk xalqları öz müstəqilliklərini yenidən əldə etdikdən dərhal sonra latın əlifbasına keçid məsələsi bir daha gündəmə gətirilmişdir.

Və böyük qürur və iftixar hissilə demək istəyirəm ki, 2023-cü ildə məhz Beynəlxalq Türk Akademiyasının səyləri və əlaqələndirməsi ilə Türk Dövlətlər Təşkilatının təşəbbüsü ilə yaradılmış dövlətlərarası Ortaq Türk Əlifbası Komissiyası öz işinə başlamış. Bu işdə Akademiya digər tərəfdaş təşkilatlarla, o cümlədən dilçilik institutları ilə, Türk Dil Qurumu ilə, tanınmış dilçi alimlərimizlə yaxın əməkdaşlıq etmişdir. Və nəhayət, 2024-cü ilin sentyabr ayının 11-də yenə də Bakıda keçirilən Komissiyanın 3-cü toplantısında latın əsaslı 34 hərflili Ortaq Türk Əlifbası qəbul edilmişdir. Bununla, Beynəlxalq Türk Akademiyası və onun tərəfdaşları, 1926-cı il Türkoloji Qurultayın bütün iştirakçıları, ümumilikdə xalqımızın maariflənməsi və milli mədəniyyətimizin inkişafı naminə həyatlarını sərf etmiş bütün böyük ziyallarıma xatirəsi qarşısında öz borcunu qismən də olsa yerinə yetirmişdir.

Allah bütün böyük ziyallarıma, maarifçilərimizə, bu yolda şəhid olmuş alimlərimizə rəhmət eləsin, ruhları şad olsun!

Bugünkü konfrans göstərir ki, onların amalları bu gün də sağdır və işləri bu gün də davam edir.

Konfransın işinə uğurlar diləyirəm!"

Türk Dil Qurumunun prezidenti Osman Mert:

Gələcək üçün strateji qərarlar qəbul etmək zamanıdır

Türk Dil Qurumunun prezidenti Osman Mert "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda keçirilən beynəlxalq elmi konfransda çıxışı zamanı türk dünyasının gələcəyi üçün mühüm əhəmiyyət daşıyan fikirlər səsləndirib.

Türk xalqları arasında inteqrasiyanın ən mühüm şərtlərindən biri kimi yazılı ünsiyyət birliyinin vacibliyini qeyd edən Osman Mert, Türk dünyası ölkələrinin latın qrafikalı əlifbadan istifadə etməklə

ortaq kommunikasiya məkanının formalaşmasına töhfə verəcəklərini bildirib. Qeyd edib ki, bu proses yalnız texniki dəyişiklik deyil, eyni zamanda ortaq mədəni yaddaşın, ədəbi irsin və elmi düşüncənin birliyi deməkdir.

Türk Dil Qurumunun rəhbəri bildirib ki, Türk respublikaları üçün bu gün tarixi baxımdan yeni mərhələ başlanır. Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinin tamam olması sadəcə yubiley xarakteri daşıyır, həm də ötən bir əsrin dərslərini yenidən dəyərləndirmək və gələcək üçün strateji qərarlar qəbul etmək zamanıdır.

Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik

Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin direktoru akademik Nizami Cəfərov:
XX əsrin əvvəllərində Bakı yalnız Azərbaycan üçün deyil, bütün Türk dünyası üçün mühüm elmi mərkəzlərdən biri sayılırdı

Birinci Türkoloji Qurultayın Bakıda keçirilməsi təsadüfi deyildi. XX əsrin əvvəllərində Bakı türk dünyasında ən inkişaf etmiş şəhərlərdən biri idi. Şəhərdə neft sənayesi sürətlə inkişaf etmiş, Şərqi ilk cümhuriyyəti qurulmuşdu və universitet fəaliyyət göstərirdi. Həmçinin Bakıda ciddi elmi tədqiqatlar aparılırdı və güclü elmi mühit formalaşmışdı.

basına keçid məsələsi kimi mühüm məsələlər müzakirə olunub.

Nizami Cəfərov vurğulayıb ki, Qurultayda ümumilikdə təxminən 170 məruzə və çıxış olub. Onlardan 90-ı rus dilində, 80-i isə müxtəlif türk dillərində təqdim edilib. Məruzələrdən 20-si Azərbaycan türkcəsində səsləndirilib. Azərbaycan türkcəsindən sonra türk xalqları arasında öz dillərində ən çox çıxış edənlər Kazan və Kırım tatarları olub.

Akademik qeyd edib ki, qurultay türk xalqları arasında həm inteqrasiya meyillərini, həm də ayrı-ayrı xalqların artıq formalaşmış müstəqil dillərə malik olduğunu göstərdi. Onun sözlərinə görə, həmin dillər sadəcə ləhcələr deyil, artıq öz inkişaf yolunu keçmiş müstəqil dillər idi.

Alim bildirib ki, Qurultayda müxtəlif mövqelər olsa da, müzakirələr akademik mühitdə və səmimi şəraitdə aparılıb.

Nizami Cəfərov həmçinin deyib ki, Prezident İlham Əliyevin Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinin qeyd olunması ilə bağlı imzaladığı Sərəncamda Bakının Türk dünyası və türkologiya tarixində oynadığı mühüm rol geniş şəkildə qeyd olunub.

Bu sözləri Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin direktoru akademik Nizami Cəfərov AMEA-da "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda keçirilən beynəlxalq elmi konfransda "Birinci Türkoloji Qurultayda Azərbaycan" adlı məruzəsində deyib.

Nizami Cəfərov qeyd edib ki, həmin dövrdə Bakıda müxtəlif türk xalqlarından olan tanınmış alimlər çalışırdı. Onların arasında Bəkir Çobanzadə, Əziz Qubaydullin, Xalis Səid Xocayev və digər tədqiqatçılar var idi. Bu səbəbdən Bakı yalnız Azərbaycan üçün deyil, bütün Türk dünyası üçün mühüm elmi mərkəzlərdən biri sayılırdı.

Akademik sözlərinə görə, Birinci Türkoloji Qurultayda türk xalqlarının dili və əlifbası ilə bağlı, həmçinin latın əlif-

Azərbaycan Dillər Universitetinin professoru Adil Babayev:

Onların ideyaları və elmi irsi zamanın sınağından şərəflə çıxıb

Azərbaycan Dillər Universitetinin professoru Adil Babayev "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucularının aqibəti və şərəfi" mövzusunda məruzə ilə çıxış edib.

Alim Birinci Türkoloji Qurultayı təkcə elmi hadisə deyil, həm də milli-mənəvi oyanışın və ortaq türk kimliyinin möhkəmlənməsinə də mühüm mərhələ kimi qiymətləndirib. Qeyd edib ki, qurultayın bir çox iştirakçıları sonradan repressiyalara məruz qalsalar da, onların ideyaları və elmi irsi zamanın sınağından şərəflə çıxıb. Professor bildirib ki, bu alimlərin aqibəti faciəli, lakin adları və xidmətləri tarix qarşısında əbədi və uca olaraq qalır. Məruzədə onu da bildirib ki, qurultayın dərsləri bu gün də türk dünyasının elmi və mədəni inteqrasiyası baxımından aktualdır.

Alim Birinci Türkoloji Qurultayı təkcə elmi hadisə deyil, həm də milli-mənəvi oyanışın və ortaq türk kimliyinin möhkəmlənmə-

Beynəlxalq konfrans öz işini panel iclasları ilə davam etdirib

AMEA Rəyasət Heyətində Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda keçirilən beynəlxalq elmi konfrans öz işini panel iclasları ilə davam etdirib.

İclaslarda Azərbaycanla yanaşı, Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Türkmənistan, Rusiya, Macarıstan, Almaniya, Polşa və Gürcüstanı təmsil edən dilçilər, tarixçilər, etnoqraflar, ədəbiyyatşünaslar və mədəniyyət tədqiqatçıları türkologiya elminin aktual problemlərini müxtəlif elmi məktəblərin baxış bucağından təqdim ediblər.

Türk Dil Qurumunun rəhbəri, prof. Osman Mert və Xəzər Universiteti Tarix və arxeologiya departamentinin müdiri, dos. Telman Nüsrətoğlunun moderatorluğu ilə keçirilən "Əli Bəy Hüseynzadə" panelində "Bakı Türko-

loji Qurultayının 100 illiyinə ərnağan: Türk Dünyası Rəqəmsal Kitabxanası - Turcology.com", "Göktürk xaqanlığının quruluş mərhələləri və müasir Türk dünyasına təsirləri", "Türkoloji Qurultayın iki vacib amili: Rus bolşevizmin "dünya proletar inqilabı" və Şərqdə "mədəni inqilab" xəyalı", "Türkiyədə Attila və Avropa Hunları ilə bağlı aparılan tədqiqatların qiymətləndirilməsi", "Divanü Lüğat-it-Türkə əsasən Argular və Arguca haqqında qiymətləndirmələr" və "Çarlıq və Sovet rejimlərində Rusiyanın Türk xalqlarına yönəlik müstəmləkəçi dil siyasəti" adlı məruzələr dinlənilib.

Türkiyənin Marmara Universitetinin professoru Okan Yeşilotun və Dilçilik İnstitutunun direktoru, professor Nadir Məmmədlinin moderator olduğu "Mahmud Qaşqarlı" adlı panel iclasında isə "Rusiyada türk xalqlarının mətbuatında ortaq ədəbi dilin istifadəsi (1883-1930-cu illər arasında)", "Birinci Türkoloji Qurultay arxiv sənədlərin-

də", "Qurultaydan günümüze qədər: Türk etimologiyası tədqiqatları", "Türkoloji Qurultayın mədəniyyət müharibəsində yeri", "Avrasiyanın tarixi coğrafiyasında toponimiya tədqiqatına təklif: Tabula (TIR və TIB) Nümunəsi" və "1926-cı il Bakı Türkologiya Konqresi: Türkologiyanın əhatə dairəsi və fənlərəsas sərəhdələri" adlı məruzələr təqdim olunub.

Məruzələrdə Birinci Türkoloji Qurultayın elmi irsi sistemli şəkildə yenidən dəyərləndirilib, müasir türkoloji tədqiqatlar üçün yeni metodoloji yanaşmalar irəli sürülüb.

Konfrans materiallarının toplusunda nəşr olunması planlaşdırılıb.

Qeyd edək ki, "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans türkologiya elminin tarixi yaddaşının qorunması və gələcək inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi baxımından mühüm elmi hadisədir.

Akademik İsa Həbibbəyli:

Birinci Türkoloji Qurultay türkologiya elminin əsas istiqamətlərini müəyyən edib

Ölkə başçısının "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" Sərəncamına əsasən Qurultayın yubileyinin bir əsr sonra Bakıda keçirilməsi keçmiş əhtiram, bu günə məsuliyyət və gələcəyə inamın ifadəsidir.

Bu fikirləri AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli fevralın 28-də Xəzər Universitetində Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş simpoziumda çıxışı zamanı səsləndirib.

Akademik İsa Həbibbəyli bildirib ki, ölkə başçısı tərəfindən sözügedən sərəncamda Azərbaycanın və bütövlükdə türk dünyasının XX əsr elmi-mədəni həyatının parlaq səhifəsini təşkil edən Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsinin təmin olunması məqsədilə Mədəniyyət Nazirliyi, AMEA və Elm və Təhsil Nazirliyi məsul qurumlar kimi müəyyən edilib. O, fevralın 27-də AMEA Rəyasət Heyətində keçirilən Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda bu üç qurumun özünəməxsus rolunun olduğunu söyləyib. Konfransda sanballı məruzələrin dinlənildiyini deyən alim təbiri Türk dünyasında türkologiyaya dair tədqiqatların genişlənməsinə öz töhfəsini verəcəyinə əminliyini ifadə edib.

Türkoloji Qurultayın tarixi, elmi əhəmiyyəti haqqında danışan AMEA rəhbəri bu mötəbər tədbirin türkçülüyün, türk birliyi ideyasının başlanğıcı olduğunu qeyd edib, Qurultayın milli düşüncənin, ümumtürk həmrəyliyinə təməllərini atdığına diqqətə çatdırıb. Bildirib ki, Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqlarının elmi-mədəni inteqrasiyasının, birliyinin, həmrəyliyin bir olduğunu düşüncəmizə möhkəm şəkildə həkk edib.

AMEA prezidenti əlavə edib ki, Türkoloji Qurultay, həmçinin türkologiya elminin əsas hədəf və istiqamətlərini müəyyən edib. Qurultaydan bəri ötən dövr türkologiyaya daha geniş aspektdən yanaşılması, türkologiyaya dair araşdırmalar sahəsində yeni konsepsiyaların formalaşdırılması, Azərbaycanın türkoloji araşdırmaların nüfuzlu mərkəzlərin-

dən biri kimi tanınması və türk xalqlarının mədəni-mənəvi birliyinin nəzəri-elmi bünövrəsinin yaradılması ilə əlamətdardır.

O, Birinci Türkoloji Qurultayın əsas vəzifələri sırasında Türk dünyasının elmi və mədəni əməkdaşlığının gücləndirilməsinin dayandığını deyərək bildirib ki, Qurultayın ən böyük tarixi xidməti mürəkkəb siyasi şəraitə baxmayaraq latın qrafikalı türk əlifbasının qəbul edilməsi və bununla da türk xalqlarının mədəni inteqrasiyasına yol açması olub. Akademik İsa Həbibbəyli vurğulayıb ki, Beynəlxalq Türk Akademiyası və Türk Dil Qurumu tərəfindən keçirilmiş "Türk Dünyası Ortaq Əlifba Komissiyası"nın üçüncü iclasında 34 hərfdən ibarət Ortaq Türk Əlifbası üzrə ümumi razılığın əldə edilməsi Qurultayın ideyalarının yaşadığını və davam etdirildiyini əyani şəkildə göstərir.

"Birinci Türkoloji Qurultayın əsas dərslərindən biri də Azərbaycanda və Türk dünyasında elmi elitanı yaratmaq olub", - deyərək bildiren akademik İsa Həbibbəyli qeyd edib ki, dünyanın ən görkəmli alimlərinin iştirak etdiyi bu mötəbər tədbirə ölkəmizdən iyirmiye yaxın ziyalı qatılıb. Onlar elmi elita qarşısında məruzələrlə çıxış edərək türk dillərinin ortaq prinsiplər əsasında öyrənilməsi, müasir tədris metodlarının yaradılması kimi təkliflər irəli sürüblər.

AMEA prezidenti vurğulayıb ki, Türk dünyasının müxtəlif yerlərindən gəlmiş alimlərin intellektual keyfiyyətlərini ilk dəfə dünyaya və Türk dünyasına Birinci Türkoloji Qurultay təqdim edib. Türk ölkələrində elmi elitanın ümumi ziyalılığın aparıcı qollarından biri olmasının kökü Qurultayla bağlıdır. Hazırda Qurultayın elmi elita ənənəsini Elmlər Akademiyası və ali təhsil ocaqları yaşadır. Təhsil sistemi beynəlxalq standartlara və müasir tələblərə tam uyğunlaşdırılan Xəzər Universiteti də elmi elitanın formalaşmasına öz töhfəsini verir.

Bakı Türkoloji Qurultayının tarixi dərsləri və müasir dövr

Müsaibimiz AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli

I Türkoloji Qurultay 100 il əvvəl Türk dünyasının elmi və mədəni birliliyinin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Bu tarixi hadisə yalnız o dövrün akademik dairələri üçün deyil, gələcək nəsillər üçün də strateji dərslər vermişdir. Qurultay ortaq dil, əlifba, ədəbi-mədəni əməkdaşlıq və elmi həmrəylik prinsiplərini irəli sürərək türk xalqlarının birliliyini möhkəmləndirəcək zəmin yaratmışdır. 100 ildən sonra I Türkoloji Qurultayın ideyaları yeni məzmun və perspektiv qazanmışdır.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli ilə söhbətimiz bu barədədir. Onunla Qurultayın dərsləri, müasir dövrdə aktuallığı və Türk dünyasının gələcəyinə verdiyi töhfələri müzakirə etdik. Bu müsahibə həm də Türkoloji irsin qorunması və gənc nəsillərə çatdırılması istiqamətində yeni bir yol xəritəsi təqdim edir.

- İsa müəllim, elmi-mədəni ictimaiyyət Birinci Türkoloji Qurultayın tarixi əhəmiyyətini bir əsrdən sonra necə dəyərləndirir?

- Birinci Türkoloji Qurultayın tarixi əhəmiyyəti 100 il sonra daha aydın və daha dərinləndirən görünür. Çünki zaman keçdikcə bu mötəbər elmi toplantının yalnız öz dövrü üçün deyil, bütövlükdə Türk dünyasının gələcək inkişafı üçün strateji əhəmiyyət daşıdığı təsdiqlənmişdir.

Əvvəla, Qurultay türk xalqlarının elmi düşüncə tarixində ilk böyük miqyaslı beynəlxalq platforma idi. Burada dil, əlifba, ədəbiyyat, folklor, tarix və etnoqrafiya məsələləri sistemli şəkildə müzakirə olunmuş, türkologiya müstəqil elmi istiqamət kimi formalaşmışdır. Bu baxımdan Qurultay elmi koordinasiyanın və ortaq intellektual məkanın başlanğıcı olmuşdur.

İkincisi, Qurultay milli özünüdərk prosesini gücləndirmişdir. XX əsrin əvvəllərində mürəkkəb ictimai-siyasi şəraitdə keçirilən toplantı türk xalqlarının ortaq köklərə, dil ailəsinə və mədəni dəyərlərə malik olduğunu elmi əsaslarla ortaya qoymuşdur. Bu, milli kimliyin möhkəmlənməsi baxımından mühüm mərhələ idi.

Üçüncüsü, latın qrafikalı əlifbaya keçid məsələsinin müzakirəsi və bu istiqamətdə qəbul edilən qərarlar sonrakı onilliklərdə türk xalqlarının maarifçilik və mədəni inkişafına böyük təkan verdi. Bu gün 100 ildən sonra ortaq türk əlifbasının yenidən qəbul edilməsi ilə həmin ideyaların yeni mərhələdə reallaşdığını görürük. Bu, tarixi ardıcılığın və ideya davamlılığının göstəricisidir.

Dördüncüsü, Qurultay türk xalqları arasında elmi və mədəni həmrəyliyin əsasını qoydu. Bu gün Türk dünyasında keçirilən ortaq konfranslar, elmi layihələr, ədəbi nəşrlər və mədəni proqramlar həmin ənənənin davamıdır. 100 il əvvəl atılmış addımlar bu gün yeni əməkdaşlıq formasında öz bəhrəsini verir.

Nəhayət, Birinci Türkoloji Qurultay bizə bir mühüm dərslər verdi: birlik və elmi əməkdaşlıq inkişafın əsas şərtidir. Bu gün qloballaşma şəraitində mədəni kimliyin qorunması və inkişaf etdirilməsi üçün ortaq elmi platformaların yaradılması daha böyük əhəmiyyət daşıyır. Qurultayın ideyaları göstərir ki, ortaq dil və mədəniyyət ətrafında birləşmək yalnız tarixi zərurət deyil, həm də gələcəyə hesablanmış strateji seçimdir.

Birinci Türkoloji Qurultay təkə elmi hadisə deyil, Türk dünyasının intellektual birliliyinin simvolu, ortaq gələcəyimizin ideoloji və elmi təməlidir. 100 il sonra onun əhəmiyyəti daha da artmış, yeni məzmun və perspektiv qazanmışdır.

- Türkoloji Qurultayın bu gün üçün böyük tarixi və ideoloji əhəmiyyətini nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 100 illik yubileyinin dövlət səviyyəsində qeyd olunması barədə sərəncam imzalanması deyilənlərin təsdiqidir. Bu barədə nə deyərdiniz?

- Bu sərəncamı həm siyasi və həm də elmi baxımdan strateji əhəmiyyətə malik mühüm qərar kimi qiymətləndirirəm. Prezident İlham Əliyev tərəfindən Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinin dövlət səviyyəsində qeyd olunması haqqında sərəncamın imzalanması, hər şeydən əvvəl, türkoloji irsə və ümumilikdə türk dünyasının ortaq elmi-mədəni dəyərlərinə verilən böyük önəm ifadəsidir.

Bu qərar göstərir ki, Birinci Türkoloji Qurultay təkə tarixi hadisə deyil, müasir dövr üçün aktual ideyalar mənbəyi kimi də qəbul olunur. Dövlət səviyyəsində yubileyin keçirilməsi həm də türk xalqlarının ortaq elmi-mədəni platformada birliliyi və həmrəyliyi istiqamətində atılan addımların davamıdır.

Sərəncamın tarixi əhəmiyyəti ondadır ki, o, elmi ictimaiyyət üçün yeni imkanlar açdı - beynəlxalq konfranslar, nəşr layihələri, ortaq əlifba təşəbbüsləri və fundamental tədqiqatlar geniş vüsət aldı. Bu, tarixə ehtiramla yanaşmaqla yanaşı, gələcəyə hesablanmış mədəni və elmi strategiyanın tərkib hissəsidir.

Eyni zamanda, möhtərəm Prezidentimizin imzaladığı Sərəncam Azərbaycan dövlətinin Türk dünyasında inteqrasiya proseslərinə verdiyi töhfənin bariz nümunəsidir. Qurultayın 100 illiyinin qeyd olunması milli yaddaşın möhkəmləndirilməsi, ortaq köklərin və ortaq dəyərlərin təbliği baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu Sərəncam həm tarixi ədalətin bərpası, həm də gələcəyə yönəlməli elmi-mədəni siyasətin ifadəsidir.

Prezident İlham Əliyevin Birinci Türkoloji Qurultayın keçirilməsi haqqında sərəncamı 100 il əvvəl Türk dünyasının elmi-mədəni inteqrasiyası üçün böyük təməllər yaratmış, ortaq türk əlifbasına keçmək üçün qərar qəbul etmiş və faciəli tale yaşamış görkəmli türkoloq alimlərə, şair və yazıçılara verilmiş siyasi bəraət nümunəsidir.

- Sizcə, Qurultayın ideyaları bu gün üçün nə dərəcədə aktualdır?

- Birinci Türkoloji Qurultayın ideyaları strateji əhəmiyyət daşıyır. 100 il əvvəl irəli sürülmüş fikirlər müasir dövrdə yeni məzmun qazanaraq Türk dünyasının inteqrasiyası, elmi əməkdaşlığı və mədəni həmrəyliyi baxımından mühüm istiqamətverici rol oynayır.

Qurultayın əsas ideyalarından biri ortaq elmi platformanın yaradılması idi. Bu gün qloballaşma və rəqəmsallaşma şəraitində türk xalqları arasında elmi əlaqələrin genişlənməsi, ortaq layihələrin həyata keçirilməsi və akademik mübadilənin gücləndirilməsi həmin ideyanın müasir təzahürüdür. Türkoloji araşdırmalar artıq ayrı-ayrı ölkələrin daxilində deyil, beynəlxalq miqyasda koordinasiya olunur.

Ortaq əlifba və dil birliliyi məsələsi Qurultayın mərkəzi mövzularından biri olmuşdur. Bu gün latın qrafikalı ortaq türk əlifbasının qəbul edilməsi, terminoloji uyğunlaşdırma və dil sahəsində əməkdaşlıq bu ideyaların davamıdır. Ortaq əlifba qarşılıqlı anlaşmanı asanlaşdırır, ədəbi və elmi mətnlərin paylaşımını sürətləndirir və ortaq informasiya məkanının formalaşmasına xidmət edir.

Qurultay milli kimlik və mədəni özünüdərk məsələsinə elmi əsaslarla gündəmə gətirmişdi. Müasir dövrdə mədəni müxtəlifliyin qorunması və milli dəyərlərin yaşadılması daha da əhəmiyyətlidir. Türk xalqlarının ortaq tarixi köklərinin, folklorunun, ədəbiyyatının və mənəvi irsinin sistemli şəkildə araşdırılması və təbliği bu ideyanın davamıdır.

Qurultay həmrəylik və inteqrasiya çağırışı idi. Bu gün Türk dünyasında siyasi, iqtisadi və mədəni əməkdaşlıq platformalarının genişlənməsi həmin ideyaların praktik nəticəsidir. Elmi və humanitar əməkdaşlıq bu inteqrasiyanın əsas dayaqlarından biridir.

Nəhayət, Qurultayın ən böyük dərslərindən biri ondadır ki, ortaq məqsədlər ətrafında birləşmək inkişafın əsas şərtidir. Müasir dünyada informasiya müharibələri, mədəni təsirlər və qloballaşma prosesləri fonunda ortaq elmi mövqə və mədəni həmrəylik daha vacibdir. Birinci Türkoloji Qurultayın ideyaları bu gün yalnız tarixi irs kimi deyil, həm də gələcəyə istiqamət verən konseptual baza kimi çıxış edir. Onlar Türk dünyasının intellektual birliliyini möhkəmləndirən və davamlı inkişafını təmin edən əsas ideoloji sütunlardır.

- Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi nə üçün vacib idi?

- Yubileylər sadəcə tarixi hadisəni xatırlamaq məqsədi daşımır, həm də milli yaddaşın yenilənməsi, elmi irsin dəyərləndirilməsi və gələcək inkişaf strategiyasının müəyyənləşdirilməsi üçün mühüm platformadır. Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinin dövlət səviyyəsində və yüksək təşkilatçılıqla qeyd olunması bir çox səbəbdən xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Əvvəla, bu, Qurultayın tarixi roluna verilən rəsmi və siyasi qiymətin ifadəsidir.

100 illik yubileyin Dövlət səviyyəsində qeyd olunması göstərdi ki, bu hadisə yalnız elmi ictimaiyyət üçün deyil, bütövlükdə milli-mədəni inkişaf tariximiz üçün fundamental mərhələdir. Bu, tarixi irsə sahib çıxmaq və onu gələcək nəsillərə sistemli şəkildə ötürmək baxımından mühüm addımdır.

Yubiley tədbirləri elmi ictimaiyyəti yenidən bir araya gətirdi. Beynəlxalq konfranslar, nəşr layihələri, ortaq əlifba təşəbbüsləri və tədqiqat proqramları 100 il əvvəl qoyulmuş ideyaların müasir mərhələdə davam etdirildiyini göstərdi. Bu baxımdan yubiley yalnız xatirə xarakteri daşımadı, həm də real elmi nəticələr verdi.

Bu, həm də Türk dünyasına ünvanlanan mühüm bir mesaj idi. O mesaj ondan ibarətdir ki, ortaq köklərimiz, ortaq dil ailəmiz və ortaq mədəniyyətimiz bizi birləşdirən əsas amillərdir. Qloballaşan dünyada mədəni kimliyin qorunması və gücləndirilməsi üçün belə ideoloji dayaqlar son dərəcə vacibdir.

100 illik yubiley nəsillərə körpü rolunu oynadı. Gənc tədqiqatçılar və tələbələr üçün Birinci Türkoloji Qurultayın irsi yenidən təqdim olundu, onun qərarları və ideyaları müasir elmi kontekstdə şərh edildi. Bu isə elmi ənənənin davamlılığını təmin edən əsas amillərdir.

İndiki yubiley gələcəyə baxış üçün strateji firsət yaratdı. 100 il əvvəl müəyyənləşdirilmiş istiqamətlər - ortaq əlifba, terminoloji birlik, elmi əməkdaşlıq və mədəni inteqrasiya - bu gün daha geniş miqyasda həyata keçirilir. Beləliklə, Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi keçmişə ehtiram, bu günə məsuliyyət və gələcəyə inamın ifadəsidir. Bu, həm tarixi yaddaşın möhkəmləndirilməsi, həm də Türk dünyasının elmi-mədəni birliliyinin daha da gücləndirilməsi baxımından mühüm mərhələ oldu.

- AMEA yubiley çərçivəsində hansı işləri həyata keçirmişdir?

- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyi münasibətilə geniş və çoxşaxəli fəaliyyət proqramı hazırlanmışdır. Bu tədbirlər həm elmi-tədqiqat, həm nəşriyyat, həm də maarifləndirici istiqamətləri əhatə etmişdir.

Akademiyada və onun elmi müəssisələrində beynəlxalq və respublika səviyyəli elmi konfranslar, simpoziumlar və deyimi masalar təşkil olunmuşdur. Bu tədbirlərdə Birinci Türkoloji Qurultayın tarixi rolu, qəbul edilmiş qərarların sonrakı yüzillikdə türkologiyasının inkişafına təsiri, müasir mərhələdə Türk dünyasının inteqrasiya prosesləri və ortaq əlifba məsələləri geniş şəkildə müzakirə edilmişdir. Xarici ölkələrdən alimlərin iştirakı bu yubileyə beynəlxalq elmi xarakter qazandırmışdır.

Fundamental və elmi-populyar nəşrlər hazırlanaraq çap edilmişdir. AMEA-nın "Elm" nəşriyyatında akademik Nizami Cəfərovun "Türklər Birinci Türkoloji Qurultayda" monoqrafiyası nəşr olunmuş, Qurultayın ideyaları və tarixi əhəmiyyəti elmi əsaslarla təhlil edilmişdir. Bu nəşr yubileyin elmi salnaməsi kimi xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Ən mühüm hadisələrdən biri - ortaq türk əlifbası ilə nəşr olunan "Azərbaycan və Türk dünyası: ortaq əlifbada poeziya" antologiyasının işıq üzünə gəlməsidir. Bu kitab yeni qəbul olunmuş 34 hərflili latın qrafikalı ortaq türk əlifbasının praktik tətbiqinin ilk nümunəsidir. Antologiyada Azərbaycan və müxtəlif türk xalqlarının poeziya nümunələri həm orijinal dildə, həm də ortaq əlifba ilə təqdim olunaraq ədəbi və mədəni birliliyin real modelini ortaya qoymuşdur.

Hesab edirəm ki, Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunda yaratdığımız "Türk xalqlarının fəlsəfi fikir tarixi və müasir fəlsəfəsi", Tarix və Etnologiya İnstitutundakı "Türk xalqlarının tarixi və etnoqrafiyası", Memarlıq və İncəsənət İnstitutunda təsis etdiyimiz "Türk sənət tarixi və mədəni irsi" şöbəsinin fəaliyyətinə başlaması Birinci Türkoloji Qurultayın idealları ilə səsleşir və gələcəyə baxış diqqətə çatdırır.

Bundan əlavə, Akademiyanın elmi müəssisələrində arxiv materiallarının araşdırılması, Qurultayla bağlı sənədlərin və mənbələrin yenidən nəşri istiqamətində işlər görülmüşdür. Tədqiqatçılar tərəfindən Qurultayın qərarlarının müasir kontekstdə şərh və elmi təhlili aparılmışdır.

AMEA-nın həyata keçirdiyi tədbirlər yubileyin formal xarakter daşmadığını, real elmi nəticələrə və praktik addımlara çevrildiyini göstərir. Bu işlər Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarının müasir

mərhələdə davam etdirilməsinə və Türk dünyasının elmi-mədəni inteqrasiyasının gücləndirilməsinə mühüm töhfədir.

- Ortaq əlifba məsələsinin əhəmiyyətini necə qiymətləndirirsiniz?

- Ortaq əlifba məsələsi sadəcə texniki və ya yazı qaydaları ilə bağlı məsələ kimi qiymətləndirilməməlidir; bu, eyni zamanda, Türk dünyasında mədəni, elmi və ədəbi inteqrasiyanın simvolu və strateji vasitəsidir. Latın qrafikalı ortaq əlifbanın qəbul edilməsi Türk xalqlarının tarixən ortaq dil köklərinə malik olduğunu təsdiqləyir və bu köklərin müasir dövrdə praktik şəkildə qorunmasına xidmət edir.

Ortaq əlifba qarşılıqlı anlaşmanı keyfi asanlaşdırır. Türk dünyasının müxtəlif ölkələrində yaşayan insanlar və alimlər mətni oxuyub anlaya biləcək, informasiya və bilik mübadiləsi sürətlənəcək. Bu, təkə elmi sahədə deyil, ədəbiyyat, media, təhsil və mədəniyyət sahələrində də geniş imkanlar yaradır. Məsələn, ortaq əlifba sayəsində müxtəlif türk ölkələrinin şair və yazıçılarınin əsərləri daha geniş oxucu auditoriyasına çatdırıla, tərcümə və adaptasiya prosesləri sadələşdirilə bilər.

Ortaq əlifba bir növ mədəni inteqrasiyanın təməli daşıdır. Türk dünyasının müxtəlif bölgələrində fərqli dialektlər və yazı sistemləri mövcuddur, lakin ortaq əlifba bu mədəni müxtəlifliyi bir araya gətirən vasitədir. Latın qrafikalı əlifba bütün türk ölkələrində elmi standartları və ədəbi dil vahidliyini təmin etmək üçün universal platforma yaradır. Bu, eyni zamanda, gənc nəsillərin milli və ümumtürk dəyərlərinə bağlılığını gücləndirir, mədəniyyətə körpü rolunu oynayır.

Ortaq əlifbanın qəbulu Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarının müasir dövrdə reallaşmasının ən bariz nümunəsidir. 100 il əvvəl Qurultayda müzakirə olunan əlifba və dil məsələləri bu gün konkret praktik nəticələrə çevrilmişdir. Bu, qərar tarixi ardıcılığın, həm də ideya davamlılığının göstəricisidir. Eyni zamanda, bu addım Türk dünyasında birgə elmi layihələr, ortaq terminologiya, tədris proqramları və ədəbi antologiyalar kimi layihələrin gerçəkləşməsinə də təmin edir.

Nəticədə, ortaq əlifba yalnız yazı sistemi deyil, həm də birliliyimizin, ortaq mədəniyyətimizin və elmi əməkdaşlığımızın simvoludur. Bu qərar Türk dünyasında əlaqələri möhkəmləndirir, milli kimliklər arasında qarşılıqlı anlaşmanı gücləndirir və həm tarixi, həm də müasir baxımdan mühüm əhəmiyyət daşıyır.

- Sonda Türkoloji Qurultayın dərsləri haqqında nə demək istərdiniz?

- Birinci Türkoloji Qurultayın ən mühüm dərslər təkə tarixi hadisələrin öyrənilməsi deyil, həm də birlik, elmi həmrəylik və mədəni inteqrasiyanın əhəmiyyətini göstərməsidir. Qurultay 100 il əvvəl Türk dünyasının müxtəlif bölgələrindən gələn alimləri, yazıçıları və ziyalıları bir araya gətirərək ortaq problemləri müzakirə, ortaq qərarlar qəbul etməyə və gələcəyə yönəlməli strateji addımlar atmağa imkan yaratmışdır. Bu, göstərdi ki, ortaq məqsədlər ətrafında birləşən xalqlar yalnız elmi və mədəni sahədə deyil, həm də siyasi və sosial sahələrdə daha güclü olurlar.

Tarix sübut edir ki, türk xalqları arasındakı elmi və mədəni əməkdaşlıq inkişafın əsas amillərindən biridir. Qurultayın dərsləri bu gün də aktualdır: ortaq dil, ortaq əlifba, ədəbi və mədəni əlaqələr, elmi əməkdaşlıq və ortaq irsin qorunması prinsipləri Türk dünyasının gələcək inkişafını təmin edən baza rolunu oynayır. Bu, həm də milli kimliklərin qorunması və eyni zamanda, ümumtürk mədəniyyətinin möhkəmləndirilməsi üçün strateji platformadır.

Bu gün bizim vəzifəmiz Qurultayın ideyalarını yeni mərhələdə davam etdirməkdir. Ortaq əlifba təşəbbüsləri, ədəbi antologiyalar, beynəlxalq konfranslar, elmi layihələr və gənc nəsillərin türkoloji araşdırmalara cəlb olunması bu dərslərin praktik reallaşmasıdır. Yeni Qurultayın elmi və mədəni prinsipləri yalnız tarixi yaddaşda qalmayıb, müasir dövrdə konkret fəaliyyətlər və nəticələrlə yaşayır.

Qısaca desək, Qurultayın dərsləri birlik, elmi əməkdaşlıq, mədəni həmrəylik və ortaq gələcəyi formalaşdırmaq bacarığıdır. Bu ideyaların davam etdirilməsi, Türk dünyasının intellektual, mədəni və elmi birliliyinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində bizim üçün əsas strateji vəzifədir. AMEA bu istiqamətdə fəaliyyətini qətiyyətlə davam etdirir və Qurultayın ideyalarını müasir dövrün tələblərinə uyğun şəkildə həyata keçirir.

- Yubileyin yüksək səviyyədə qeyd edilməsində AMEA-nın kollektivinə uğur diləyirik.

Müsaibəni apardı:
Namiq QƏDIMOĞLU

"Xalq qəzeti", 27 fevral 2026-cı il

Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları

Özbəkistan EA-nın vitse-prezidenti, professor Bahrom Abduxalimov:

Birinci Türkoloji Qurultay türklərin birliyi üçün geniş üfüqlər açdı

1926-cı ildə Bakıda keçirilən Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqlarının elmi və mədəni birliyi, ortaq milli-mədəni dəyərlərin inkişafı və inteqrasiya proseslərinin dərinləşməsi üçün geniş üfüqlər açan ictimai tədbir olmuşdur.

Bu sözləri Özbəkistan EA-nın vitse-prezidenti, professor Bahrom Abduxalimov bildirib.

Özbəkistanlı professor daha sonra deyib: - Qurultay 20-ci əsrin əvvəllərində türkoloji elmi və mədəni mühitdə aktual məsələlərə toxunmuş, onun işində təqdim olunan məruzələr humanitar, sosial elmlər və türkologiyanın aktual məsələlərini əks etdirmiş və konkret təkliflər irəli sürmüşdür.

Keçmiş Sovet İttifaqında yaşayan türkdilli xalqların nümayəndələrinin, eləcə də Avropa, Türkiyə və İrandan olan türkoloqların iştirakı qurultayın əhatə dairəsini və miqyasını əyani şəkildə göstərir. Yerli ziyalıların Türkoloji Qurultay ölkədə tək cə dilçilikdə deyil, həm də ədəbiyyat, tarix, mədəniyyət, folklor, etnoqrafiya və təhsildə əsas elmi və yaradıcı qüvvələrin yaranmasına və inkişafına dəlalət edir.

Bugünkü beynəlxalq elmi konfrans isə türk xalqlarının möhkəm təməllər üzərində qurulmuş elmi-mədəni birliyinin daha da inkişaf etdirilməsinə mühüm töhfə verəcəkdir.

Recep Tayyip Erdoğan Universitetinin dekani, professor Orhan Kemal Tavukcuoğlu:

Ortaq tarix mətnləri və ortaq ədəbi irs formalaşdırılmalıdır

Bu gün atılan addımların əsası əslində bir əsr əvvəl qoyulmuş, ilk təşəbbüs hələ o zaman irəli sürülmüşdü. Lakin təəssüf ki, dövrün mürəkkəb və gərgin siyasi şəraiti türkologiya sahəsində bir çox təşəbbüslərin gerçəkləşməsinə imkan vermədi. Bu yolda adlarını bu gün hörmətlə xatırladığımız bir sıra alimlərin əməyi olub.

Bu sözləri AMEA-da keçirilən "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda iştirak edən Recep Tayyip Erdoğan Universitetinin dekani, professor Orhan Kemal Tavukcuoğlu deyib. O, daha sonra bildirib:

- Biz onların hər birinin xidmətinə minnətdarlıqla yad edirik, xatirələrini dərin ehtiramla anırıq. Bu gün ortaq əlifbanın hazırlanmasından sonra atılan yeni addım son dərəcə qiymətli və tarixi əhəmiyyət daşıyır. Lakin bununla kifayətlənmək yetərli deyil. Bu proses daha geniş və dərin məzmunla davam etdirilməli, mədəni birlik ruhunu möhkəmləndirəcək ortaq tarix mətnləri və ortaq ədəbi irs formalaşdırılmalıdır. Hesab edirəm ki, bu mətnlər artıq Türk dünyasının bütün dövlətlərində həm orta, həm də ali təhsil səviyyəsində tədris olunmalı, ortaq düşüncə və mədəni bağları gücləndirən mühüm bilik mənbəyinə çevrilməlidir. Bununla biz yalnız keçmişimizi nəinki daha aydın dərk edəcəkdir, həm də ortaq gələcəyimizi daha möhkəm təməllər üzərində quracağıq.

Ankara Hacı Bayram Vəli Universitetinin professoru Hayati Beşirli:

Bakı türk tarixi üçün 100 il əvvəl hansı mənanı ehtiva edirdisə, bu gün də öz yerini qoruyub saxlayır

Ankara Hacı Bayram Vəli Universitetinin Ədəbiyyat fakültəsinin Sosiologiya bölməsinin professoru, əsasən gənclər siyasəti, sosio-iqtisadi və mədəni proseslər, mədəniyyət sosiologiyası sahələrində araşdırmalar aparan Hayati Beşirli də "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda iştirak etmək üçün Bakıya gəlib. Alim öz təəssüratlarını bizimlə bölüşüb.

100 il bundan əvvəl Bakıda keçirilən Qurultaya gələn türk xalqlarının ziyalılarının birgə çalışmaq iradəsini nümayiş etdirdiklərini qeyd edən Hayati Beşirli eyni iradənin bu anım toplantısında da özünü göstərdiyini vurğulayıb: "Bakı türk tarixi üçün 100 il əvvəl hansı mənanı ehtiva edirdisə, bu gün də öz yerini qoruyub saxlayır. Birinci Türkoloji Qurultayda türk xalqlarını qonaq edən bu gözəl şəhər 100 illik yubiley tədbirləri zamanı da bu qonaqpərvərliyin ən gözəl nümunəsini bir daha nümayiş etdirdi.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin "Bir millət, iki dövlət" kəlamı var. Bizim əlaqələrimiz, inkişaf etdirəcəyimiz əməkdaşlıqlar bu kəlamın bariz nümunəsidir".

Asiya Elmlər Akademiyaları və Elmi Cəmiyyətləri

Assosiasiyasının prezidenti, professor Ahmet Nuri Yurdusev:

Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqlarının mədəni və elmi inkişaf yolunu müəyyənləşdirdi

Birinci Türkoloji Qurultayda ərəb əlifbasından latın qrafikalı əlifbaya keçid məsələsi, türk xalqlarının tarixi-etnoqrafik və linqvistik problemlərinin həlli, eləcə də keçmiş SSRİ ərazisində yaşayan bütün türkdilli xalqların mədəni və elmi inkişaf perspektivləri müəyyənləşdirilib. Məhz bu səbəbdən Qurultay tarixə bəzən "Əlifba Qurultayı" kimi də daxil olub.

nın (ASSA) prezidenti, professor Ahmet Nuri Yurdusev səsləndirib.

ASSA prezidenti qeyd edib ki, 17 iclası baş tutan Birinci Türkoloji Qurultayın əsas müzakirə mövzuları ədəbi dil, tədris metodikası və xüsusilə əlifba məsələsi olub.

Professor Ahmet Nuri Yurdusev vurğulayıb ki, Qurultay türkdilli xalqların həyatında müstəsna rol oynayıb, onların tarixinin, etnoqrafiyasının, ədəbiyyatının və incəsənətinin elmi cəhətdən dərinləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi üçün yeni üfüqlər açıb. Alimin sözlərinə görə, Birinci Türkoloji Qurultay dünya mədəniyyəti tarixində türk xalqlarının da payının böyük olduğunu bir daha sübuta yetirib.

Bu fikirləri AMEA-da keçirilmiş "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda iştirak edən Asiya Elmlər Akademiyaları və Elmi Cəmiyyətləri Assosiasiyası-

Beynəlxalq Türk Akademiyasının prezidenti, akademik Şahin Mustafayev:

Bu konfrans bir əsr əvvəl səslənən ümumtürk ideyaların məntiqi davamıdır

Beynəlxalq Türk Akademiyasının prezidenti, akademik Şahin Mustafayev Bakıda Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfransın əhəmiyyəti ilə bağlı müsahibə verib. Müsahibəni təqdim edirik:

- Şahin müəllim, iki gün keçirilən və çoxlu sayda ziyalının qatıldığı beynəlxalq konfransın əhəmiyyətini necə dəyərləndirirsiniz?

- Bu gün AMEA və tərəfdaş təşkilatların təşkil etdiyi beynəlxalq konfrans böyük elmi və mədəni əhəmiyyət daşıyır. Tədbir Türk xalqlarının mədəni və elm tarixində dönüş nöqtəsi olmuş 1926-cı il Bakı I Türkoloji Qurultayının 100 illiyinə həsr olunub. Həmin qurultayda olduğu kimi, bu gün də Türk dünyasının ziyalıları - xüsusilə dilçilər və ədəbiyyatçılar - bir araya gəliblər. Bu, həm elmi varisliyin, həm də tarixi yaddaşın davamlılığının göstəricisidir.

- 1926-cı il Bakı I Türkoloji Qurultayının tarixi əhəmiyyəti nədən ibarət idi?

- 1926-cı ildə keçirilmiş Bakı I Türkoloji Qurultayı ümumtürk tarixində mühüm mərhələ idi. İlk dəfə olaraq bütün Türk xalqlarının alim və ziyalıları bir araya gələrək Türk mədəniyyətini, dillərini və əlifbasını vahid elmi müstəvidə müzakirə etdilər. Türkologiya məhz həmin qurultayda inteqrativ elm kimi formalaşdı və sistemli yanaşma qazandı.

Qurultayın ən mühüm nəticələrindən biri latın əlifbasına keçid məsələsi oldu. Lakin 1930-cu illərdə həmin ziyalı-

ların əksəriyyəti repressiyaya məruz qaldı. Onlar Türk xalqlarının milli kimliyini və mədəni məsuliyyətini daşıyan insanlar idi. 1939-cu ildə isə qurultayın nailiyyətləri ləğv edildi və Türk xalqları zorla kiril əlifbasına keçirildi.

- Müstəqillik dövründə ortaq Türk əlifbası istiqamətində hansı addımlar atılıb?

- 1990-cı illərdə Türk dövlətləri müstəqilliklərini bərpa etdikdən sonra ortaq Türk əlifbası məsələsi yenidən gündəmə gəldi. Bu istiqamətdə elmi müzakirələr ardıcıl şəkildə davam etdirildi.

2022-ci ilin sentyabr ayında Türk Dövlətləri Təşkilatının qərarı ilə Dövlətlərarası Ortaq Türk Əlifba Komissiyası yaradıldı və prosesin koordinasiyası Beynəlxalq Türk Akademiyasına həvalə edildi.

2023-cü ildən etibarən Komissiya fəaliyyətə başladı və 11 sentyabr 2024-cü il tarixində keçirilən üçüncü iclasında latın qrafikalı Ortaq Türk Əlifba təsdiq olundu. Hesab edirəm ki, bu qərar 1926-cı ildə maarif və milli kimlik uğrunda mübarizə aparmış alimlərin ruhu qarşısında yerinə yetirilən tarixi və mədəni öhdəlikdir. Bu, həm də göstərir ki, onların başladığı ideya yaşayır və Türk dünyası tərəfindən ardıcıl şəkildə davam etdirilir.

Bugünkü konfrans da sübut edir ki, zamanın sınaqlarından keçmiş ideyalar unudulmur. Mən konfransı təşkil edən AMEA-ya və tərəfdaşlarına təşəkkür edir, gələcək fəaliyyətlərində uğurlar arzulayıram.

Atatürk Öğretmen Akademiyasının prezidenti,

Şimali Kipr Türk Respublikasının akademiki Güner Konedralı:

Bu gün dil və əlifba birliyi ideyasının şahidiyik

"Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda iştirak edən Atatürk Öğretmen Akademiyasının prezidenti, Şimali Kipr Türk Respublikasının akademiki Güner Konedralı:

- Bəşəriyyət tarixində hər bir böyük nailiyyət müqəddəs bir xeyalla başlayır. Bu gün şahidi olduğumuz dil və əlifba birliyi ideyası da həmin xeyalların möhtəşəm bir gerçəkliyə doğru atılan qətiyyətli addımıdır. Bir əsr əvvəl təməli qoyulmuş bu milli hərəkat, artıq bu gün öz təsirini bütün dünyada hiss etdirməyə başlayıb və Türk dünyasını vahid bir amal ətrafında birləşdirib.

Mən bu mötəbər toplantıda Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətini təmsil edən iki rəsmi şəxsdən biri olaraq iştirak edirəm. Şimali Kiprin belə sarsılmaz bir birliyin, belə bir nəhəng ailənin tərkib hissəsi olması bizlərə sonsuz fəxr və qürur hissi yaşadır.

Tam əminliklə deyə bilərəm ki, bu birlik ən qısa zamanda öz varlığını bütün dünyaya qəbul etdirəcək və global miqyasda həlledici bir güc strukturuna çevriləcəkdir.

Həç kimin şübhəsi olmasın ki, əcdadlarımızın öz canları və qanları bahasına apardıqları bu müqəddəs mübarizənin məntiqi nəticəsi olaraq, biz hədəflədiyimiz o ali zirvəyə çox yaxın gələcəkdə mütləq çatacağıq.

Yunus Əmrə İnstitutunun başqa yardımçısı Ömər Yıldız:

AMEA-nın binasında toplanan alimlərimizlə türk dünyasının gələcəyini şəkilləndirməyi hədəfləyirik

I Türkoloji Qurultayın 100 illiyi münasibətilə buradayıq. Türk dünyasının dörd bir yanından gələn fikir insanları ilə bir arada türk dilinin, sənətinin, elminin, mədəniyyətinin gələcəyini daha da irəliyə aparmaq, inkişaf etdirmək, ortaq dil, fikir, düşüncə üçün bir araya gəldik.

Bu fikri Yunus Əmrə İnstitutunun başqa yardımçısı Ömər Yıldız bildirib. O, deyib:

- AMEA-nın binasında 100 il öncə toplanan alimlərimizlə eyni ruh, eyni qərarlılıq və eyni baxış türk dünyasının gələcəyini şəkilləndirməyi hədəfləyirik. Bu yolda bizə dəstəyini əsirgəməyən hər kəsə təşəkkür edirik.

və dərsləri: tarix və müasirlik

Türk Mədəniyyətini Araşdırma İnstitutunun rəhbəri, professor Ahmet Bican Ercilasun :

Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqları arasında elmi birliyin təməlini qoydu

Bir əsr sonra Birinci Türkoloji Qurultayın keçirildiyi tarixi məkanda bir araya gəlmək böyük həyəcan və qürur hissi doğurur. Bu gün burada toplaşarkən 100 il əvvəl bu zalda olan atalarımızı, əcdadlarımızı xatırlayırıq.

Bu fikirləri Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında keçirilən "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda iştirak edən Türk Mədəniyyətini Araşdırma İnstitutunun rəhbəri, professor Ahmet Bican Ercilasun açıqlamasında səsləndirib.

Alim bildirib ki, 1926-cı ildə keçirilən Birinci Türkoloji Qurultay Türk dünyasının son dəfə bu miqyasda bir araya gəldiyi tarixi toplantı olub. Türkiyə, Özbəkistan, Qazaxı-

stan, Qırğızıstan, Rusiya, Macarıstan, Almaniya və digər ölkələrdən tanınmış alimlərin iştirakı ilə baş tutan Qurultay yalnız regional deyil, beynəlxalq elmi platforma xarakteri daşıyıb və türk xalqları arasında elmi əməkdaşlıq və inteqrasiyanın əsasını qoyub.

Professor Ahmet Bican Ercilasun vurğulayıb ki, Qurultayda türkologiyanın bütün əsas problemləri ilk dəfə sistemli şəkildə müzakirə olunub, elmi məruzələr dinlənilib. Toplantının diqqət mərkəzində dayanan əsas məsələlərdən biri isə bütün türkdilli xalqlar üçün latın qrafikasına əsaslanan yeni əlifbanın qəbul edilməsi olub. İnstitut rəhbəri xatırladı ki, məhz bu ideyanın davamı olaraq, iki il sonra - 3 noyabr 1928-ci ildə Türkiyə Cümhuriyyəti latın qrafikalı əlifbaya keçid edib.

Hacettepe Universiteti Türkoloji Araşdırmalar İnstitutunun direktoru, professor Yunus Koç:

Türkoloji Qurultayın 100 illiyinin yüksək səviyyədə qeyd olunması gələcək elmi araşdırmalar üçün də mühüm zəmin yaradır

Birinci Türkoloji Qurultay XX yüzillikdə türk xalqlarının, o cümlədən Azərbaycan xalqının mədəni həyatında baş vermiş ən əlamətdar hadisələrdən biri olmuşdur.

Bu fikirləri Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda iştirak etmək üçün ölkəmizdə səfərdə olan Hacettepe Universiteti Türkoloji Araşdırmalar İnstitutunun direktoru, professor Yunus Koç açıqlamasında bildirib.

O, Birinci Türkoloji Qurultayın keçirilməsinin tarixi zərurətindən danışıq, toplantının məhz Bakı şəhərində təşkil olunmasının səbəblərinə diqqət çəkib. Bildirib ki, XX əsrin əvvəllərində Bakı iqtisadi, ticari və mədəni baxımdan regionun aparıcı mərkəzlərindən biri kimi tanınmağa başlamışdı və bu amil Qurultayın burada keçirilməsini şərtləndirən əsas səbəblərdən olmuşdur.

Professor Yunus Koç qeyd edib ki, 1926-cı ilin 26 fevral - 6 mart tarixlərində türk dünyasının tanınmış alimləri, dilçiləri, tarixçiləri, şairləri, yazıçıları və digər görkəmli müfəkkirləri ilk dəfə bu miqyasda bir araya gələrək SSRİ əra-

zində yaşayan türk xalqlarının tarixi, ədəbiyyatı, dili, əlifbası, etnoqrafiyası və mədəniyyəti ilə bağlı yaxın gələcəyə hesablanmış mühüm qərarlar qəbul etmişdir.

İnstitut direktoru vurğulayıb ki, məhz Birinci Türkoloji Qurultayın qərarları əsasında keçmiş Sovetlər Birliyinə daxil olan türk respublikalarında latın qrafikalı əlifbaya keçid prosesinə başlanılıb. Eyni zamanda, bu Qurultayda ilk dəfə olaraq türk xalqlarının öz tarixi və mədəni irsi ilə bağlı elmi tədqiqatların istiqamətləndirilməsinə dair sistemli yanaşma formalaşdırılıb.

Türkiyəli professor bildirib ki, Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinin yüksək səviyyədə qeyd olunması gələcək elmi araşdırmalar üçün də mühüm zəmin yaradır. Onun sözlərinə görə, bu yubiley yalnız tarixi xatırlamaq deyil, həm də ideya varisliyini nümayiş etdirmək baxımından əhəmiyyətlidir.

"1926-cı ildə Qurultay iştirakçılarına 'yoldaşlar' deyə müraciət olunurdu. Bu gün isə 'qardaşlar' deyə müraciət edirik. Bu dəyişiklik Türk dünyasında ideoloji çərçivədən mənəvi və milli həmrəyliyə keçidin rəmzidir", - deyə institut direktoru əlavə edib.

Ankara Hacı Bayram Vəli Universitetinin Türkoloji Mərkəzin direktoru, professor Hülya Kasapoğlu-Çengel:

100 il əvvəlin qiymətini yenidən dərk edirik

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda iştirak edən Ankara Hacı Bayram Vəli Universitetinin Türkoloji Mərkəzin direktoru, professor Hülya Kasapoğlu-Çengel tədbirlə bağlı müsahibə verir.

- Hülya xanım, xoş gəlmisiniz. Çox gözəl və mənalı bir gündə görüşürük. Həqiqətən də, tarixi bir gündür. Elə bir gündür ki, 100 il əvvəl atalarımızın, böyük arzuların qovuşduğu bir məkandaydıq. Bizi bu gün də yaşadan məhz o arzulardır. Bir anlıq 100 il əvvələ, keçmişə qa- yıdaq. Sizin bir elm adamı, türkoloq, dilçi, və- təndaş və bir türk xanımı kimi fikirlərinizi bil- mək istərdik.

- 100 il əvvəl, 26 fevral tarixini hazırlayan mühüm səbəblər var idi. Sovet rejiminin ağır təzyiqlərinin olduğu bir dövrdə təkəcə sovet türkoloqları deyil, həmçinin Türkiyə Cümhuriyyətinin, Almaniyadan və müxtəlif ölkələrdən gələn, əksəriyyəti türk soylu xalqlardan ibarət nümayəndələr bu toplantıda iştirak edirdi. Bu toplantının İsmayıl bəy Qasıralıya və cədidizm hərəkatına qədər uzanan böyük bir tarixi arxa planı var idi. Qasıralının gələcək üçün böyük ümidləri və hədəfi var idi: türksöylü xalqlar üçün ortaq ədəbi dil, ortaq ədəbiyyat və ortaq mədəni həyat yaratmaq. Buna böyük ehtiyac var idi, çünki biz Bilgə xaqandan və Orxon-Yenisey abidələrindən bəri tarixdə müstəqil yaşamış bir millətlik; müstəqil-

lik bizim xarakterimizdir. Lakin Çar Rusiyasının hakimiyyəti ilə türk dünyası güclü, totalitar və avtoritar bir rejimin altına düşmüşdü. Qasıralının öncülük etdiyi "Tərcüman" qəzeti, eləcə də o dövrdə Azərbaycanda nəşr olunan "Ziyayi-Qafqaziyyə" və "Kəşkül" kimi mətbuat orqanlarının hamısının məqsədi ortaq idi: ortaq mədəni həyat qurmaq. İ.Qasıralı buna nail oldu və fəaliyyəti vəfatından sonra da davam etdi. Onun yarımçıq qalan hədəfləri 1926-cı ildə Bakıda bir qığılcıma çevrildi. Xarici türkoloqlar qurultayın Radlova ithaf olunmasını istəsələr də, Səməd Ağamalıoğlu kimi simaların başçılıq etdiyi türk tərəfi onun məhz İ.Qasıralıya ithaf edilməsini təklif etdilər. Bu, türk dünyasının ümidi və gələcəyi idi. Ən önəmli məsələ isə əlifba idi. Bir tərəf bizi tarixi mirasa bağlayan on əsrlik ərəb əlifbasında qalmaq, digər tərəf isə latın qrafikasına keçməyi müdafiə edirdi. Bu qurultayda Qazaxıstandan Əhməd Baytursun, Qırğızıstandan Qasım Tınıstanov və Ukraynadan Kırım əsilli Aqafangel Kırımski kimi çox qiymətli şəxsiyyətlər iştirak edirdilər. Bu nümayəndələrin aqibəti isə çox ağır oldu, biri əcəli ilə vəfat etdise, digərlərinin hamısı "Böyük terror" dövründə ya qətlə yetirildi, ya həbsxanalarda can verdi, ya da sürgün olundu.

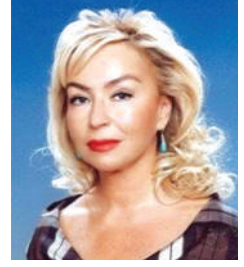
- Bugünkü tədbir üçün fikirləriniz, arzularınız. - Bu gün biz 100 il əvvəlin qiymətini yenidən dərk edirik və Azərbaycan yenidən bu tarixi hadisəyə ev sahibliyi edir. O zaman Azərbaycan SSR-in paytaxtı olan Bakı, indi müstəqil Azərbaycan Respublikasının paytaxtı kimi bu günü yad edir. Lakin bu, sadəcə toplantılarla kifayətlənməməli, 100 ildir həllini gözləyən məsələlər artıq real həyata keçirilməlidir.

Türkiyənin İstanbul Universitetinin professoru Osman Fikri Sertkaya:

Türk dünyasının qəlbi Bakıdır

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin binasının Böyük akt zalında keçirilən "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda iştirak edən Türkiyənin İstanbul Universitetinin professorları Osman Fikri Sertkaya və Ayşe Gül Sertkaya bizimlə öz təəssüratlarını bölüşüblər.

Bakıya dəfələrlə səfər etdiklərini vurğulayan Ayşe Gül Sertkaya hər gəldiklərində paytaxtın daha da gözəlləşdiyinin şahidi olduqlarını, inşa edilən yeni binalar, aparılan restavratsiya işləri sayəsində şəhərin görünüşünün təmamilə dəyişdiyini, Bakının tam bir Qərb şəhərinə çevrildiyini qeyd edib.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında da dəfələrlə olduqlarını bildiren alim bir çox elm adamı ilə tanışlıqlarından və birgə əməkdaşlıq əlaqələrinin mövcudluğundan bəhs edib.

Professor Osman Fikri Sertkaya isə hələ 38 il bundan əvvəl, 1988-ci ildə Türkiyə nümayəndə heyətinin rəhbəri olaraq, Bakıya ilk gəlişini xatırlayıb, həmin vaxt "Kitabi Dədə Qorqud" Kollokviumunun məhz Azərbaycanın paytaxtında təşkil olunmasından danışıb: "Bakıda, Azərbaycanda çoxsaylı elmi toplantılarda iştirak etmişəm. Bu il Bakıya ilk gəlişimin 38-ci ildönümüdür. Hələ 1987-ci ildə Moskvada bir çox tanınmış elm adamları ilə müzakirələr apararkən, mənəndən soruşdular ki, "Kitabi Dədə Qorqud" Kollokviumu harada keçirilsin, mən də cavab verdim ki, Bakıdan başqa bir yer düşməydim. Türk dünyasının qəlbi Bakıdır.

Daha sonra dastanın 1300 illik yubileyi ilə əlaqədar da Bakıda toplaşdıq, Heydər Əliyevi burada dinləmək şərəfi bizə nəşib oldu. Qeyd edim ki, Heydər Əliyevin çox gözəl nitqi vardı. Burada çox dost qazandıq, bir çoxu artıq aramızda yoxdur, onların əziz xatirələrini rəhmətlə anırıq. Hələ 1988-ci ildə Bəxtiyar Vahabzadəni görmək şərəfinə də nail olmuşuq. Çox xatirələrimiz var. Ən son itirdiyim azərbaycanlı dostum akademik Tofiq Hacıyev idi.

İndi biz yenidən Bakıdayıq, bütün dostlarımızı yad edirik. Azərbaycanlı qardeşlərimizə sağlam, xoşbəxt həyat arzulayıram, hər şey könlünüzə olsun".

Qazaxıstan TEN Elm Komitəsinin M.O.Auezov adına Ədəbiyyat və İncəsənət İnstitutunun elmi işlər üzrə direktor müavini professor Almira Kaliyeva:

Tarixi əks-səda

"Bu gün Azərbaycan Elmlər Akademiyasında keçirilən konfrans, 1926-cı il Birinci Türkoloji Qurultayının ideyalarının miqyasını və strateji dərinliyini elmi ictimaiyyəyə qaytardığı üçün həqiqətən tarixi bir konfransdır. Düz yüz il əvvəl Bakıda keçirilən qurultay sadəcə akademik forumdan daha əhəmiyyətli idi. Humanitar elmlərin mənzərəsini dəyişdirən bir tədbir bütün türk xalqlarının dilinin, ədəbiyyatının, yazısının və mənəvi irsinin öyrənilməsi üçün ortaq bir metodologiya ideyası ilk dəfə səsləndirildi. Bu ideya Qazaxıstanda, Azərbaycanda və bütün türk dünyasında tədqiqatları formalaşdırmağa davam edir".

Bu sözləri Qazaxıstan Respublikası Təhsil və Elm Nazirliyinin Elm Komitəsinin M.O.Auezov adına Ədəbiyyat və İncəsənət İnstitutunun elmi işlər üzrə direktor müavini professor Almira Kaliyeva deyib.

Qazaxıstanlı professor daha sonra bildirib:

- Bir əsrin keçməsi qurultayın ideyalarının aktuallığını itirmədiyini, əksinə, həmin ideyaların 21-ci əsrdə yenidən canlandığını açıq şəkildə göstərdi. 1926-cı il tədbirinin iştirakçıları vahid elmi platforma arzusunda olsalar da, müasir texnologiyalar, vahid rəqəmsal korpuslar, yazılı abidələrin kodlaşdırılması, müasir reyestrlər, verilənlər bazaları və beynəlxalq tədqiqat şəbəkələri bu arzunu bir infrastrukturaya çevirməyə imkan verir. Beləliklə, Bakıdakı konfrans tarixi yaddaşdan praktik, texnoloji cəhətdən dəstəklənən elmi qarşılıqlı təsir mexanizmlərinə keçdi simvollaşdırır.

Bugünkü elmi konfrans çərçivəsində Qazaxıstanın bütün türk dünyası ilə dialoqu xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Hər bir ölkə türk intellektual məkanının vacib bir nöqtəsidir və hər biri öz akademik ənənəsinə əsaslanır. Qazaxıstanda bu ənənə Əhməd Baytursunov və Kудaybergen Jubanovdan Mirzətat Joldasbekova, Alma Kyraubayeva və Karjaubai Sartkojaulya qədər inkişaf etmişdir. Azərbaycanda isə bu ənənə Bakı məktəbinin klassiklərindən müasir tədqiqat mərkəzlərinə qədər uzanır. Bu xətləri birləşdirərək konfrans tarixi davamlılığın müasir elmi dinamika ilə qarşılaşdığı bir məkan yaradır.

Bugünkü tədbirin tarixi əhəmiyyəti onun möhkəmləndirici gücündən irəli gəlir. Konqresin 100 illiyi artıq sadəcə bir ildönümü deyil. Bu, türkologiya üçün ruhi abidələrdən müasir ədəbiyyata, arxivlərdən rəqəmsal xəritələrə və depolara qədər vahid bir fənn kimi transformasiya anıdır. 1926-cı ildən bəri ilk dəfə olaraq türk alimləri yalnız cari məsələləri müzakirə etmək üçün deyil, həm də humanitar inteqrasiyanın gələcəyi ilə bağlı strateji söhbət üçün toplaşdılar. Yazılı irs bu söhbətin mərkəzindədir, çünki bu, mədəni yaddaşın davamlı xəttini təşkil edən mətnlərdir.

Əslində, bugünkü elmi konfrans türkologiyanın strateji yetkinlik mərhələsinə qədəm qoyduğunu nümayiş etdirir. Konqres iştirakçılarının arzuladığı elmi birlik, ortaq irs və onun öyrənilməsinin müasir metodları ilə birləşən türk ölkələrinin açıq əməkdaşlığı sayəsində gerçəkləşə bilər. Bugünkü tədbiri həqiqətən tarixi edən keçmişlə gələcək arasındakı bu əlaqədir.

Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları

Başkent Universitetinin professoru Abdurrahman Güzel: Ulu babalarımızın fəlsəfəsindən ilham alaraq türk birliyini və bərabərliyini yenidən öyrənirik

Türk birliyini əks etdirən bu möhtəşəm qurultay Türk dünyasını təkcə coğrafi baxımdan deyil, həm də dil, ədəbiyyat, ortaq köklər və inanc müstəvisində, hər bir nöqtədə vəhdət halında birləşdirir. Belə tədbirlər türkçülük şüurunu əsas tutur və qardaşlıq bağlarını daha da möhkəmləndirir.

Müqəddəs inancımızın "bir olun, parçalanmayın" əmrinə sadiq qalaraq, elm, təhsil və mədəniyyət sahələrində türkçülüyə aid olan hər bir dəyəri tam mənası ilə hiss edirik. Əslində bu hərəkatın təməlləri 1919-cu ildən atılmağa başlamış, Sovet dövrünün mürəkkəb şərtlərinə baxmayaraq universitetlərin və ziyalılardan çiyinlərində yaşamış, nəhayət 1926-cı ildə Bakıda keçirilən Birinci Türkoloji Qurultay ilə öz tarixi zirvəsinə çatmışdır.

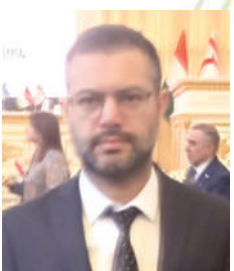
Bu fikirləri AMEA-da keçirilən "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda iştirak edən Başkent Universitetinin professoru Abdurrahman Güzel deyib.

Professor daha sonra bildirib:

- Biz burada ulu babalarımızın fəlsəfəsindən ilham alaraq türk birliyini və bərabərliyini yenidən öyrənirik.

Türkiyə Respublikası Marmara Universitetinin dosenti Sərdar Oğuzhan Çaycıoğlu: Türk dünyasının mədəniyyət, dil və ədəbiyyat sahəsində birlik təməli bu qurultayla başladı

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfransda iştirak edən Türkiyə Respublikası Marmara Universitetinin dosenti Sərdar Oğuzhan Çaycıoğlu tədbirlə bağlı təsəvvürlərini bölüşüb.

di. Ancaq bu günə baxdıqda, bütün türklər yaşayış-yavaş artıq Latın əlifbasına keçirlər. Birinci Türkoloji Qurultay, əslində, Türk Dövlətləri Təşkilatının qurulmasının da təməlləridir. Yəni bu gün Türk dünyasının mədəniyyət, dil və ədəbiyyat sahəsində birlik təməli bu qurultayla başladı. Bu səbəbdən bunu vacib hesab edirik və qurultayın yubileyi münasibətilə burada toplaşmışıq.

- Keçən dövrə gənc alim olaraq baxışlarınız?

- Məncə, çox gözəl bir inkişafdır. Yüz ildə bu qədər mühüm məsafə qət edilməsi, təbii ki, təqdirəlayiqdir. Bunda son illərdə Azərbaycan və Türkiyə arasında yaşanan daha yaxın yaxınlaşmanın da rolu var. Xüsusilə Qarabağ müharibəsindən sonra bilirsiniz ki, daha böyük bir yaxınlaşma oldu və bu, Türk Dövlətləri Təşkilatına çevrildi. Əvvəllər bunun adı "Türkdilli Xalqların Birliyi" və ya buna bənzər şəkildə idi. Amma artıq adı "Türk Dövlətləri" oldu. Bəzi dövlətlər müşahidəçi kimi qatıldılar, amma artıq onlar da yaxından izləyərək bu birliyə daxil olmağa başladılar. Buna görə də son illərdə birlik mənasında daha böyük yaxınlaşma görürəm.

- Bu konfrans üçün sözlünüz, fikriniz, arzunuz.

- Qürurluyuq. Burada olduğumuz üçün çox xoşbəxtik. Çünki bu, mənim üçün, həqiqətən, mühüm bir fürsətdir. Mən bir gənc alim kimi tədbirdə iştirakımla qürur duyuram. Özümü şanslı hiss edirəm, çünki 100-cü ildə buradayam. Bu mənim üçün, həqiqətən, əhəmiyyətlidir.

Təbii ki, babalarımız - Əlibəy Hüseynzadə və digərləri, saymaqla bitməyən dəyərlərimiz bu otaqda bu qurultay keçiriblər. Yenidən bu havanı duymaq mənim üçün çox xoşdur.

Fatih Sultan Mehmet Universitetinin professoru Ahmet Taşağıl: Türk tarixini və mədəniyyətini ən üst səviyyədə araşdırıb gələcək nəsillərə ötürməliyik

Fatih Sultan Mehmet Universitetinin professoru Ahmet Taşağıl Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfransın əhəmiyyəti ilə bağlı müsahibə verib.

- Əhməd bəy, babalarımızın 100 il bundan əvvəl burada, bu sarayda, bu gözəl məkanda yaratdığı nur, işıq 100 il sonra bizə gəlib çatıb. İndi bilmək istərdim, bu yüzillik tarixində nələri müşahidə etdiniz?

- Əslində, XIX əsrin ikinci yarısı və XX əsrin ilk yarısında türklər bir oyanış dövrünə qədəm qoydular. Bütün türk xalqları - istər Sibirə, Orta Asiyada, Azərbaycanda, istərsə də Qara dənizin şimalında və Türkiyədə. Bakı Türkoloji Qurultayın bunun bir təzahürü, bir nəticəsidir. Həqiqətən də, bu gün bütün dünyada türkoloji və türklük elmi araşdırmalarında bu, çox dəyərli bir simvoldur. Bu gün biz türk tarixini, dilini, ədəbiyyatını və mədəniyyətini araşdırırıqsa, Bakı Türkoloji Qurultayına çox şey borcluuyuq. O dövrün çətin şərtləri altında, Sovetlərin təzyiqi və s. baxmayaraq, onlar əllərindən gələni edərək türklük elmi naminə mühüm işlər gördülər. Biz də onların yolu ilə getməyə çalışırıq. O zamankı böyük alimlərə - bütün ölkələrdən qatılan o 131 nəfərə çox təşəkkür edirik, minnətdarlığımızı bildiririk. Çünki türk tarixi çox gə-

niş bir əraziyə yayılıb. Azərbaycan bunun mərkəzindədir, Bakı bunun mərkəzində möhtəşəm bir yerdir. Amma ümumi baxsaq, Koreyadan Macarıstana, Sibirin dərinliklərindən Hindistana qədər çox geniş sahələrdə türk tarixi özünü göstərir. Bakı Türkoloji Konqresi isə bunun zirvəsidir. Biz bu zirvədən dərs çıxaraq gələcək nəsillərə türkoloji araşdırmaların necə aparılmalı olduğunu anlatmalıyıq.

Bugünkü baxışımız təbii ki, bunun 100-cü ilinə olan baxışdır. Dünya çox inkişaf etdi, dəyişdi, amma şükürlər olsun ki, Azərbaycan hələ də var. Türklər də var, türk mənşəli xalqlar da var. Bir tarixçi kimi deyiblərəm ki, biz türk tarixini və mədəniyyətini ən üst səviyyədə araşdırıb gələcək nəsillərə ötürməliyik. Ona görə də 100-cü ildə burada toplaşmaq çox dəyərlidir. Mən Azərbaycan dövlətinə, Azərbaycan xalqına, Elmlər Akademiyasına, Türkiyədən və digər türk dünyasından gələn hər kəsə təşəkkür edirəm. İndi mən burada olduğum üçün çox həyəcanlı və qürurluyam. Bir çox qazax, azərbaycanlı və digər ölkələrdən gələn dostlarımız var. Bir araya gəlmək, buranı yad etmək çox vacibdir. Çünki bu insanların bir hissəsi əziyyət gördü, işgəncəyə məruz qaldı və həyatını itirdi. Bunları gələcək nəsillərə düzgün anlatmaq və unutmamaq lazımdır. Hər zaman daha irəliyə doğru getməliyik.

Professor Sükrü Haluk Akalın: I Türkoloji Qurultay türk dünyasında bir qığılcım kimi çaxdı

1926-cı ildə Bakıda toplanan I Türkoloji Qurultayın 100-cü ilində eyni binada -İsmailiyyə sarayında toplanmışıq. Bu önəmli toplantı türk dünyasında demək olar ki bir qığılcım kimi çaxdı və ortaq əlifba, ortaq terminlər mövzusunda çox dəyərli söhbətlər getdi, fikirlər söyləndi və sonda qərarlar alındı.

Bu fikri böyük türkoloq alim Sükrü Haluk Akalın bildirib. O, daha sonra deyib:

- Qurultayın 100-cü ilində hansı məsələlərdən danışmalıyıq, günümüzün texnologiya imkanları ilə inkişaf etdirilməsi və türkologiyanın yenilikləri ilə incələnməsi üçün nələrlə etməliyik, bütün bunları çözmək üçün bura yığılmışıq.

Bu baxımdan bizi bir araya gətirən AMEA və Yunis Əmrə İnstitutuna təşəkkür edirəm və konfransa uğurlar arzulayıram.

İstanbul Universitetinin professoru Cahid Şenel: Ortaq əlifbaya keçid məsələsində konseptual təməl

AMEA-da keçirilən "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda iştirak edən İstanbul Universitetinin professoru Cahid Şenel:

- Yüz il əvvəl keçirilən tarixi qurultay, əlifba birliyi və latın qrafikasına keçid ideyasının nəzəri əsaslarını ortaya qoymaqla yanaşı, dövlət xadimlərinin iradəsi ilə bu addımın praktikaya köçürülməsinin təməlini qoydu. Uzun müddətdir ki, ortaq əlifba üzərində türk dövlətlərinin elmlər akademiyaları, Türk Dil Qurumu və türk coğrafiyasının nüfuzlu alimləri tərəfindən ciddi elmi araşdırmalar aparılıb.

Hesab edirəm ki, bu konfrans tarixi bir dönüş nöqtəsidir. Necə ki yüz il əvvəl əlifba islahatı ilə strateji bir addım atılmışdısa, bu gün də ortaq əlifbaya keçid məsələsində konseptual bir təməl qoyulur. Bu elmi yanaşmanın yaxın illərdə real müstəviyə keçəcəyinə və praktik addımlarla təcəllanacağına əminəm.

Bir əsr əvvəl başlayan və bu gün burada davam etdirilən fəaliyyətlər Türk dünyasının gələcək taleyində yeni və möhtəşəm bir səhifə açacaq.

Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondu, layihə rəhbəri Maksat Arğınbekuli: Bakı konfransı türklərin daha sıx inteqrasiyası üçün möhtəşəm tədbirdir

Türk dünyasının möhkəmlənməsi, eləcə də vahid dil və informasiya məkanının təkmilləşdirilməsi üçün möhkəm təməl qoymuş, bütün türk dövlətləri və xalqları arasında iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrin daha da genişlənməsinə və dərinləşməsinə töhfə vermiş Birinci Türkoloji Qurultayın keçirildiyi günlərdə üst-üstə düşən Bakıda keçirilən tədbirin türk dünyası üçün əhəmiyyəti böyükdür.

Bu sözləri Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondu, layihə rəhbəri Maksat Arğınbekuli deyib.

Maksat Arğınbekuli daha sonra bildirib:

- 1926-cı il fevralın 26-dan martın 6-dək Bakıda keçirilən Türkoloji Qurultayda Qazaxıstanı ölkə ziyalılarının və akademik dairələrinin nümayəndələri təmsil edirdilər. Qazaxıstandan olan əsas nümayəndələr: Əhməd Baytursınov - dilçi, qazax yazılı dilinin islahatçısı və ictimai xadim idi. Qurultayın ən nüfuzlu iştirakçılarından biri olaraq o, əlifba və orfoqrafiya məsələləri üzrə çıxış etmişdir. Xaləl Dosmuxamedov - alim, həkim və maarifçi, Eldes Əmərov - müəllim və dilçi, Teljan Şonanov - dilçi, metodist və ictimai xadim idilər.

Türk xalqlarının inteqrasiya prosesi Qazaxıstan üçün çox vacibdir, çünki biz ortaq mədəni irsi bölüşürük. Onu beynəlxalq səviyyədə qorumaq və təbliğ etmək vacibdir.

və dərsləri: tarix və müasirlik

Dosent Muhammed Emin Yıldızlı:
Xəzəri ilk dəfə görəndə
köklərimi hiss etdim və
"Bir millət, iki dövlət"
sözlərinin mənası mənim
üçün daha da artdı

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin binasının Böyük akt zalında "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransda İstanbul Universitetinin Türkoloji Araşdırmalar İnstitutunun müəllimi dosent Muhammed Emin Yıldızlı da məruzəçi qismində iştirak edib. Alim Bakıda təşkil olunan tədbirlər haqqında təəssüratlarını bizimlə bölüşüb.

Bakıya ilk gəlişi olduğunu deyən Muhammed Emin Yıldızlı həm şəhərin görünüşünü, həm də insanların qonaqlara qarşı isti, doğma münasibətini çox bəyəndiyini bildirib: "Bunu da deməliyəm ki, Xəzər dənizini ilk dəfə görəndə yaşadığım hissin sevinc, həyəcan hissi və ya başqa bir hiss olduğunu anlamadım, amma köklərimi hiss etdim, və "Bir millət, iki dövlət" sözlərinin mənası mənim üçün daha da artdı".

Əsasən Türk dünyası diasporasının fəaliyyətləri, türk dili və dil siyasəti, həmçinin türk millətçiliyi ilə bağlı araşdırmalar aparən alim konfransda "Bakı Türkoloji Qurultayına etno-simvolist aspektdən bir baxış" adlı məruzə ilə çıxış edəcəyini söyləyib: "Əlbəttə ki, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası tanıdığımız bir qurumdur, amma ilk dəfədir ki, belə bir fəaliyyət ətrafında bir araya gəlirik. Həmkarların göstərdiyi maraq və xüsusi diqqət çox aydın görünür. Sizin vasitənlə Milli Elmlər Akademiyasına bir daha təşəkkür etmək istəyirəm".

Muhammed Emin Yıldızlı ikitərəfli münasibətlərin genişləndirilməsi ilə bağlı fikirlərini bölüşərkən qeyd edib ki, ölkələrimiz arasında əlaqələr xüsusilə Qarabağ müharibəsindən sonra xeyli inkişaf edib. Vurğulayıb ki, Azərbaycanın Vətən müharibəsində qazandığı Zəfər olduqca mühüm, əhəmiyyətli nailiyyətdir, bu uğur ictimaiyyətdə böyük rezonans doğurub. Alim əlavə edib ki, yaranan realığı daha da möhkəmləndirmək üçün diaspor təşkilatları birgə fəaliyyət planları hazırlamalı, söylərini daha çox bu istiqamətə yönəltməlidirlər.

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubiley tədbirlərində iştirakından məmnunluğunu dilə gətirən Muhammed Emin Yıldızlı 1926-cı il Qurultayına layiq bir proqram hazırladıklarına görə Yunus Əmrə İnstitutu, AMEA, Xəzər Universiteti və digər təşkilatçılara dərin minnətdarlığını bildirib: "Bu hadisənin ən böyük əhəmiyyəti türkoloqların türk dünyasının gələcəyi ilə bağlı gözləntilərini və ümidlərini artırmasıdır. Bakıda gerçəkləşən bu proqram nümayiş etdirir ki, Türk dünyasının birliyi elmi və siyasi əsaslara söykənərək artıq realığa çevrilməkdədir".

Birinci Türkoloji Qurultaydan bu günə ortaq əlifba məsələləri ilə bağlı beynəlxalq elmi simpozium

Martın 3-də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında Xəzər Universitetində keçirilən "3-cü Ortaq Türk Keçmişindən Ortaq Türk Gələcəyinə doğru: 100-cü il dönümündə Türkoloji Qurultaydan bu günə ortaq əlifba məsələləri" adlı beynəlxalq elmi simpozium davam etdirilib.

Simpoziumda AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəyli giriş nitqi ilə çıxış edib. Akademik qeyd edib ki, Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubiley tədbirləri davam edir. Biz yüz il sonra bu salonda əhəmiyyətli beynəlxalq elmi konfrans keçirdik. Tədbirdə Türkiyədən, Özbəkistandan, Türkmənistandan, Qırğızıstandan, Qazaxıstandan, Şimali Kıprdan qonaqlar iştirak etdilər. Bu gün AMEA-da Birinci Türkoloji Qurultayın yubileyi ilə bağlı növbəti elmi simpozium keçirilir. 100 il əvvəl Türk dünyasının birlik və həmrəyliyi ifadə edən qurultay türkologiya elmini formalaşdırmış, onun sistemini müəyyən etmişdir. Əgər qurultaya qədər yalnız dilçilik sahəsi aktual öyrənilirdisə, bu mütəbər tədbir ədəbiyyat, tarix, etnoqrafiya, folklor, sənətsünaslıq sahələrini də əhatə etdi. Sovet hakimiyyəti bu qədər geniş sahələrin inteqrasiyasının genişlənməsindən ehtiyat edərək onları repressiyaya məruz qoydu.

Bildirilib ki, Birinci Türkoloji Qurultay, həmçinin türkologiya elminin əsas hədəf və istiqamətlərini müəyyən edib. Qurultaydan bəri ötən dövr türkologiyaya daha geniş aspektdən yanaşılması, türkologiyaya dair araşdırmalar sahəsində yeni konsepsiyaların formalaşdırılması, Azərbaycanın türkoloji araşdırmaların nüfuzlu mərkəzlərindən biri kimi tanınması və türk xalqlarının mədə-

ni-mənəvi birliyinin nəzəri-elmi bünövrəsinin yaradılması ilə əlamətdardır.

Hazırda AMEA-da çap olunan "Türkologiya" jurnalı ənənəni davam etdirir. Burada dilçiliklə yanaşı, folklor, etnoqrafiya, sənətsünaslıq, tarix, fəlsəfə və başqa elm sahələri istiqamətində məqalələr çap olunur. Azərbaycanda artıq Birinci Türkoloji Qurultayın müəyyən etdiyi türkologiya elmləri sistemi tətbiq olunur. Bu sahədə konkret işlər görülür.

Qurultayın ən böyük xidmətlərindən biri də türksoylu ölkələrdə milli ziyalılığı qorumaq, inkişaf etdirmək və türk ölkələrində elmin təşkilatlanması məsələsi olmuşdur. Türkoloji qurultayın ən böyük zəfəri həm də latın əlifbasına keçiddir. 1926-cı ildə çoxcəhətli müzakirələrdən sonra latın əlifbası qəbul edildi ki, bu da Türk dünyasını birləşdirən və mədəni birliyi inteqrasiya edən mühüm faktorlardan biri idi.

Daha sonra Türk Dil Qurumunun üzvü, Hacettepe Universitetinin professoru Şükrü Haluk "Birinci Türkoloji Qurultaydan müasir Türk lüğətçiliyinin yaranmasına", AMEA Şərqsünaslıq İnstitutunun elmi işçisi, dosent Zülfiyyə Vəliyeva Önlən "Latın qrafikasına keçidin yüzilliyində yeni nəslin problemləri", Özbəkistandan Daşkənd Universitetinin dosenti Jura Xudoyberdiyev "Birinci Türkoloji Qurultayda türk dillərində sinharmonizmin müzakirəsi", Qazaxıstan Dövlət Dilinin İnkişafı İnstitutunun professoru Bijomart Kapalbekovun "Türkologiyada avropamərkəzçilikdən müstəqil milli yaşaymaya" mövzularında məruzələrlə çıxış ediblər. Məruzələrdə türkoloji qurultay üçün əhəmiyyətli mövzular ətrafında elmi-nəzəri tezislər səsləndirilib, prinsipial təkliflər irəli sürülüb.

Konfrans məruzələr ətrafında müzakirələrlə yekunlaşıb.

Великая интеллектуальная платформа

Историческая значимость Международной тюркологической конференции - в ее консолидирующей силе

Трудно переоценить значение Первого тюркологического съезда, состоявшегося в Большом актовом зале Президиума НАНА ровно век назад, и открывшего важный этап в научно-культурной интеграции тюркских народов, а также положившего начало его идейно-теоретическому наследию в контексте современных реалий.

Это выдающееся событие в научно-культурной жизни Азербайджана и всего тюркского мира XX века, столетие которого было недавно торжественно отмечено в том же зале, что и в феврале 1926 года, состоялось в рамках соответствующего распоряжения Президента Ильхама Алиева.

Международная конференция "Основатели и уроки Первого тюркологического съезда: история и современность" собрал в Баку представителей науки, дипломатического корпуса, медиа, общественных и государственных деятелей, депутатов Милли Меджлиса, более сотни гостей из тюркоязычных стран. Это и понятно, ведь съезд 1926 года - это событие поистине исторического масштаба, сыгравшее исключительную роль в культурном объединении тюркских народов, обладающих общим богатым прошлым и древним наследием. Поэтому главной целью юбилейной конференции в Баку стало системное обсуждение наиболее актуальных проблем тюркологии - языка, истории, этнографии, литературы и культуры.

От исторической памяти - к настоящему взаимодействию

По мнению экспертов, международный форум в Академии наук Азербайджана имеет поистине историческое звучание, потому что возвращает научному сообществу масштаб и стратегическую глубину идей Первого тюркологического съезда, который был не просто научным форумом, а событием, изменившим оптику гуманитарного знания: тогда впервые прозвучала мысль о необходимости общей методологии для изучения языка, литературы, письменности и духовного наследия всех тюркских народов. Эта мысль и сегодня определяет направление исследований во всем тюркском мире.

Столетний интервал наглядно показал, что идеи первого съезда не потеряли актуальности - наоборот, они получили новое дыхание в XXI веке. Если участники Курултая 1926 года мечтали о единой

научной платформе, то современные технологии позволяют превратить эту мечту в инфраструктуру: единые цифровые корпуса, ТЕИ-кодирование письменных памятников, современные реестры и базы данных, международные исследовательские сети. Таким образом, конференция в Баку стала символом перехода от исторической памяти к практическим, технологически подкрепленным механизмам научного взаимодействия.

Как отметил в своем выступлении открывший мероприятие президент НАНА академик Иса Габибейли, одним из величайших исторических достижений Первого тюркологического съезда стало принятие единого тюркского алфавита с латинской графикой. И это - несмотря на сложные политические условия того времени. "Баку с начала XIX века, - заявил он, - является одним из центров научного и культурного развития тюркского мира, а богатый

образованием доцент Джелиле Орен Октен, посол Турецкой Республики в нашей стране профессор Бироль Акгюн, депутат Великого национального собрания Турции, зампреда АК Parti, башкан по связям с тюркскими государствами профессор Кюршат Зорлу, президент Высшего совета по вопросам культуры, языка и истории имени Ататюрка профессор Дерья Орс, глава Турецкого лингвистического общества профессор Осман Мерт, директор Института исследований тюркской культуры профессор Ахмет Биджан Эрджиласун были единодушны во мнении, что столетний юбилей Первого тюркологического съезда, ставшего по сути великой интеллектуальной платформой, важен с точки зрения переоценки интеллектуального наследия тюркского мира, обсуждения актуальных вопросов тюркологии и расширения возможностей для научного сотрудничества, ведь тюркология - это

Международная тюркологическая конференция в НАНА создала пространство, в котором историческая преемственность встречается с современной научной динамикой

научный и культурный потенциал Азербайджана является важным примером для всего региона как потенциал одной из первых тюркских стран, которая после обретения независимости официально осуществила переход на латинскую графику. Кроме того, на очередном заседании комиссии по единому тюркскому алфавиту, состоявшемся в Баку по инициативе Международной тюркской академии и Организации тюркского языка, было достигнуто соглашение по единому тюркскому алфавиту, состоящему из 34 букв. Это, безусловно, важный шаг в формировании общего культурного и научного пространства в современном тюркском мире. И, конечно, участие ведущих тюркологов мира на бакинском конференции будет стимулировать развитие тюркологии, позволит укрепить научную коллаборацию".

Многогранная стратегия

Больше всего участников - порядка ста человек - приехало из Турции. В своих выступлениях президент Института Юнуса Эмре профессор Абдурахман Алий, замминистра культуры и туризма Сердар Чам, замминистра национального

не только область науки, но и многогранное стратегическое направление, включающее историю, культурное взаимодействие, дипломатическое видение, языковую и образовательную политику, и что особенно важно - сообщество тюркологов, объединенное общими целями, может занять более сильную и эффективную позицию на международном уровне.

По словам Дерья Орса, Первый тюркологический конгресс стал одним из основополагающих этапов в истории национального самосознания тюркских народов, ведь идеи, озвученные на нем, способствовали единству тюркских народов, укреплению культурной интеграции и восстановлению моральной солидарности. "В ходе девятидневного заседания впервые среди тюрков системно обсуждались вопросы общей национальной идентичности, алфавита и орфографии, а одной из главных тем повестки дня Курултая был переход на новый единый тюркский алфавит на основе латинской графики. В качестве практического результата этой идеи 3 ноября 1928 года Турецкая Республика перешла с арабского алфавита на латинский", - резюмировал профессор Орс.

Тюркология на этапе стратегической зрелости

Отметим, что конференция в Баку вызвала большой резонанс в тюркском мире не только Турции и Азербайджана, но и Турецкой Республики Северного Кипра, Северной Македонии, Великобритании, Бельгии - об этом свидетельствуют многочисленные публикации в ряде ведущих СМИ.

Один из примеров взаимодействия с зарубежными коллегами на постсоветском пространстве - Республика Казахстан. Как отметила в эксклюзивном интервью нашей газеты замдиректора по науке Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова при Научно-техническом комитете Минобрнауки РК Альмира Калиева, для Казахстана диалог с тюркским миром в рамках бакинского форума имеет особое значение. "Каждая страна - важная точка тюркского интеллектуального пространства, и каждая опирается на собственную академическую традицию, - поделилась ученым. - В нашей стране эта традиция сформировалась от Ахмета Байтурсынова и Кудайбергана Жубанова до Мырзатая Жолдасбекова, Алмы Кыраубаевой и Каржауба Сарткожаулы. В Азербайджане - от классиков бакинской школы до современных исследовательских центров. Объединяя эти линии, конференция создала пространство, в котором историческая преемственность встречается с современной научной динамикой.

Более того, историческая значимость конференции в Баку - в ее консолидирующей силе: столетие первого съезда перестает быть просто юбилеем, это момент трансформации тюркологии как целостной дисциплины от рунических памятников до современной литературы, от архивов до цифровых карт и репозиторий. Впервые после 1926 года тюркская ученая среда собирается не только для обсуждения текущих вопросов, но для стратегического разговора о будущем гуманитарной интеграции. В центре этого разговора - письменное наследие, поскольку именно тексты формируют непрерывную линию культурной памяти. По сути, конференция продемонстрировала, что тюркология входит в этап стратегической зрелости, а научное единство, о котором мечтали тюркологи сто лет назад, становится реальным благодаря открытому сотрудничеству тюркских стран, объединенных общим наследием и современными методами его изучения. Именно эта связка прошлого и будущего превращает бакинский форум в поистине историческое событие".

Founders and Lessons of the First Turkological Congress: History and Modernity

On February 27, an international scientific conference on the theme “Founders and Lessons of the First Turkological Congress: History and Modernity,” dedicated to the 100th anniversary of the First Turkological Congress, opened at the Presidium of the Azerbaijan National Academy of Sciences (ANAS).

Conference participants first paid tribute at the Alley of Honor to the prominent statesman, architect, and founder of the modern independent Azerbaijani state, National Leader Heydar Aliyev, laying bouquets of flowers at his monument. Flowers were also laid on the grave of his life partner, the distinguished ophthalmologist and scientist, academician Zarifa Aliyeva.

The participants then visited Martyrs’ Lane to honor the memory of the heroic sons of the homeland who sacrificed their lives for Azerbaijan’s sovereignty and territorial integrity, placing bouquets at their graves. They also visited the “Turkish Martyrdom” memorial, paying tribute to the heroic and devoted Turkish brothers resting there.

Subsequently, participants familiarized themselves with the First Turkological Congress database, a virtual exhibition, and publications released at ANAS in connection with the centenary, displayed in the foyer of the Presidium.

The conference began with a moment of silence in memory of the prominent figures of the Turkish world who played a key role in organizing the First Turkological Congress.

The opening address was delivered by ANAS President, academician Isa Habibbeyli, who welcomed the participants and expressed his pleasure in hosting them for this distinguished event.

Academician Isa Habibbeyli noted that the First Turkological Congress, held in 1926 in this historic hall at ANAS, was a major milestone in the cultural life of the Turkic peoples, including Azerbaijanis. The Congress adopted important forward-looking resolutions on the language, history, literature, alphabet, ethnography, and culture of the Turkic peoples, bringing together prominent scholars and intellectuals of the Turkic world.

“One of the greatest historical achievements of the Congress was the adoption of a unified Latin-based Turkic alphabet despite complex political circumstances,” said the ANAS President, emphasizing that the Congress set the main directions for Turkology. He added that the scientific legacy of the Congress remains relevant today.

He also highlighted that since the late 19th century, Baku has been one of the centers of scientific and cultural development in the Turkic world, and that Azerbaijan’s rich scientific and cultural potential serves as an important example for the region. He recalled that after independence, Azerbaijan was among the first Turkic states to officially transition to the Latin alphabet.

The ANAS President noted that on September 11, 2024, during the third meeting of the “Common Turkic Alphabet Commission,” organized in Baku by the International Turkic Academy and the Turkish Language Institution, a general agreement was reached on a 34-letter Common Turkic Alphabet. This represents an important step in forming a shared cultural and scientific space within the Turkic world.

“Presidential decrees on the 90th and 100th anniversaries of the First Turkological Congress demonstrate the high attention and respect shown to scholars and intellectuals of the Turkic world,” said Academician Isa Habibbeyli, emphasizing that these initiatives strengthen scientific and cultural cooperation, unity, and solidarity within the Turkic world.

He stressed that the presentations at the conference will stimulate the development of Turkology, strengthen scientific ties, and contribute to peace and fraternity both domestically and internationally.

Following this, Professor Abdurrahman Aliy, President of the Yunus Emre Institute of Turkey, described the First Turkological Congress as a landmark event in the cultural integration of Turkic peoples with a shared historical and intellectual heritage. He noted that many ideas proposed at the Congress have been successfully realized in the modern era.

Professor Aliy emphasized that the international promotion of the Turkish language, preservation of shared cultural heritage, and support for scientific activities

remain key priorities. He highlighted that the Yunus Emre Institute regards Turkology not merely as a scientific discipline but as a multidimensional and strategic field encompassing historical heritage, cultural interaction, diplomatic perspectives, and language and education policies. He underscored that a unified Turkology community can establish a stronger and more influential position internationally.

He also noted that the 100th anniversary of the Congress is important for reevaluating the intellectual heritage of the Turkic world, discussing contemporary issues in Turkology, and expanding opportunities for scientific collaboration.

A film dedicated to the First Turkological Congress was subsequently screened.

At the event, Farid Jafarov, Deputy Minister of Culture of the Republic of Azerbaijan, remarked that the early 20th century was a complex and pivotal period for the Turkic peoples. He noted that the First Turkological Congress served as a major intellectual platform addressing language, alphabet, education, and cultural heritage systematically.

He emphasized that discussing the idea of cultural integration in the Turkic world on a scientific basis remains relevant today, and that this direction is consistently supported as a cultural policy priority by President Ilham Aliyev. He also pointed out that globalization, new challenges, digitalization, and rapid developments in artificial intelligence have added new dimensions to the concept of culture, making it crucial to preserve national and spiritual values while adapting them to a digital environment.

Other speakers included Serdar 3am, Deputy Minister of Culture and Tourism of Turkey; Assoc. Prof. Celile İren İkten, Deputy Minister of National Education of Turkey; Ulker Sattarova, Director of the State Agency for Science and Higher Education under the Ministry of Science and Education of Azerbaijan; Prof. Birol Akçın, Ambassador of Turkey to Azerbaijan; Anar, Chairman of the Writers’ Union of Azerbaijan and People’s Writer; Prof. Dr. Kırsat Zorlu, Member of the Turkish Parliament, Deputy Chair of AK Party, Head of Relations with Turkic States; Prof. Derya İrs, President of Atatürk High

Institution of Culture, Language, and History; Academician Shahin Mustafayev, President of the International Turkic Academy; Prof. Osman Mert, Head of the Turkish Language Institution; and People’s Poet Sabir Rustamkhanli.

Additionally, Prof. Ahmet Bican Ercilasun, Director of the Turkish Culture Research Institute, presented on “Strategic Foundations of Turkology at the Congress Scale”; Academician Nizami Jafarov, Head of the Azerbaijan Atatürk Center, spoke on “Azerbaijan at the First Turkological Congress”; and Prof. Adil Babayev of Azerbaijan University of Languages discussed “The Fate and Honor of the Participants of the First Turkological Congress.”

The presentations highlighted the historical significance, conceptual foundations, and scientific legacy of the Congress organizers, emphasizing the conference as a platform that strengthens intellectual unity in the Turkic world, deepens scientific dialogue, and opens new avenues for research.

The event continued with panel sessions.

Distinguished scholars from Turkey, Uzbekistan, Kazakhstan, Turkmenistan, Kyrgyzstan, the Turkish Republic of Northern Cyprus, and other countries delivered presentations in addition to Azerbaijani participants.

Discussions focused on topics including “The Historical and Social Necessity of Convening the First Turkological Congress,” “Contributions of the Congress Organizers and Leading Figures to Turkology,” “Impact of the Congress Resolutions on the Scientific and Cultural Development of Turkic Peoples,” “Research on Turkic Languages, Alphabet and Terminology Issues, Methodological Approaches,” “Development Dynamics of the Congress Ideas During the Soviet Period and Afterwards,” “Challenges Facing Turkology in the Independence Era,” “Prospects for Turkological Research in the Global Scientific Environment,” and “Largely Unexplored Behind-the-Scenes Aspects of the Congress.”

Linguists, historians, ethnographers, literary scholars, and cultural researchers presented the current issues of Turkology from the perspectives of various scientific schools.

Jeni turq əlifbasının düzülüşü.

یڭی تورک الفبائیک دوزولوشی.

A a	B b	C c	Ç ç	D d
Ä ä	Ə ə	F f	G g	H h
I i	L l	J j	K k	LI
M m	N n	Ń ñ	O o	Ö ö
P p	Q q	Ŗ ř	R r	S s
T t	U u	V v	X x	Y y
Z z	Ʒ ʒ	Ʒ ʒ	Ʒ ʒ	Ʒ ʒ

Ortaq Türk Alfabeti

IPA	ST	IPA	ST	IPA	ST
Aa	[a] [ɑ]	ıı	[u] [y]	Rr	[r] [r]
Bb	[b] [b]	ii	[i] [i]	Ss	[s] [s]
Cc	[ç] [ç]	Jj	[j] [j]	Şş	[ʃ] [ʃ]
Çç	[tʃ] [tʃ]	Kk	[k] [k]	Tt	[t] [t]
Dd	[d] [d]	Qq	[q] [q]	Uu	[u] [u]
Ee	[e] [e]	Ll	[l] [l]	Üü	[y] [y]
Əə (Ää)	[æ] [ä]	Mm	[m] [m]	Vv	[v] [v]
Ff	[f] [f]	Nn	[n] [n]	Yy	[j] [j]
Gg	[g] [g]	Ńñ	[ɲ] [ɲ]	Zz	[z] [z]
Ğğ	[ɣ] [ɣ]	Oo	[o] [o]		
Hh	[h] [h]	Öö	[œ] [ö]		
Xx	[x] [x]	Pp	[p] [p]		

"Sahaya" - Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə layiqli töhfə

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) Rəyasət Heyətində Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə həsr olunmuş "Birinci Türkoloji Qurultayın qurucuları və dərsləri: tarix və müasirlik" mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans öz işini yekunlaşdırıb.

Beynəlxalq elmi konfransda Azərbaycandan başqa, Türkiyə, Özbəkistan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Qırğızıstan, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyəti və digər ölkələrdən gəlmiş tanınmış elm adamları iştirak ediblər.

Araşdırmaçı-jurnalist Aida Eyvazlı Göytürkün AMEA-nın "Elm" nəşriyyatı tərəfindən çap olunmuş "Sahaya" kitabı konfrans iştirakçılarında hədiyyə edilib. AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəylinin kitab yazdığı ön sözdə deyilir: "Sahaya" nəşri Yakutiya və Saxa türkləri haqqında Azərbaycanda yazılmış ilk genişhəcmli və ümumiləşdirilmiş kitabdır. Bu əsər Türk dünyası və türkologiya elmi üçün də zəngin mənbə və faydalı bələdçidir. Ən başlıcası isə tam zamanında nəşr edilən "Sahaya" kitabı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə qeyd edilən Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə layiqli töhfədir.

Qeyd edək ki, kitabın elmi redaktoru filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Ağahüseyn Şükürovdur. "Sahaya" elmi-publisistik kitabında yazıçı Aida Eyvazlı Göytürk qədim sak torpaqları olan Yakutiyanın və burada yaşayan saxalıların dərin qatlı tarixindən, onların məişəti və mədəniyyətindən, eyni zamanda, ədəbiyyatından söz açır. Kitab geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulub.

"Sahaya" kitabı, eyni zamanda, Türkiyədə Avrasiya Yazarlar Birliyinin təşəbbüsü ilə "BENGU" yayım evi tərəfindən türk dilində çap olunub.

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyi münasibətilə keçirilən beynəlxalq konfrans Türk dünyası mediasında

EUROVIZYON

GÜNDEM SİYASƏT EKONOMİ SPOR LONDRA DÜNYA

HƏRƏFƏLƏR

Bilim insanları Bakü'də buluştu: 100 illik miras geleceğe taşıyor

Türk Dünyasının önde gelen bilim insanları Bakü'də buluştu. "Türk Tarihi ve Çağdaşlık" konulu konferansa 7 Türk devletinden bilim insanları katıldı.

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

14

Ortaq türk əlifbası ilə ilk poeziya antologiyası

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" Sərəncamının icrası ilə əlaqədar olaraq Milli Elmlər Akademiyasında müxtəlif tədbirlər həyata keçirilir, kitablar nəşr olunur. Milli Elmlər Akademiyasının "Elm" nəşriyyatı Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyi münasibətilə akademik Nizami Cəfərovun "Türklər Birinci Türkoloji Qurultayda" adlı monoqrafiyasını çapdan buraxmışdır.

Milli Elmlər Akademiyasının Nizami Cəfərov adına Ədəbiyyat İnstitutunda isə 2024-cü ildə yeni qəbul edilmiş ortaqların əlifbası ilə hazırlanmış ilk poeziya antologiyası işıq üzünə çıxib.

AMEA Nizami Cəfərov adına Ədəbiyyat İnstitutunda ortaqların əlifbası əsasında hazırlanmış ilk kitab nəşr olunub. "Azərbaycan və Türk dünyası: ortaqların əlifbada poeziyası" adlı antologiyada Azərbaycan və Türk dünyası arasında tarixi və müasir ədəbi əlaqələr poeziya nümunələri vasitəsilə ortaqların əlifbada təqdim edilib.

Qeyd edək ki, nəşrdə istifadə olunan latın qrafikalı 34 hərflilik ortaqların əlifbası Beynəlxalq Türk Akademiyasının rəhbərlik etdiyi Türk Dünyası Ortaqların Əlifba Komissiyası tərəfindən 2024-cü ildə Bakı şəhərində keçirilmiş toplantıda qəbul edilmiş yekun qərar əsasında. Antologiyada çap olunan hər bir türk xalqına aid bədii nümunələr əvvəlcə orijinalda, yeni yazıldığı dildə, sonra isə ortaqların əlifbada uyğunlaşdırılmış şəkildə verilib.

Nəşrdə Azərbaycan şairlərinin Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Türkmənistan, Şimali Kipr, Tatarıstan, Başqırdıstan və İraq-türkmənləri haqqında şeirləri Azərbaycan dilində, həmin türk ellərindən olan müəlliflərin Azərbaycan mövzusunda yazdıqları şeirlər onların öz türkcələrində yer alıb.

"Azərbaycan və Türk dünyası: ortaqların əlifbada poeziyası" antologiyası AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəylinin idəy müəllifliyi ilə hazırlanıb və "Türkoloji qurulta-

yın dərsləri və zəfəri" adlı ön sözü ilə nəşr edilib. Kitabın tərtibçisi və redaktoru filologiya elmləri doktoru Mehman Həsənlidir. Kitabın tərtibatı üzərində Nizami Cəfərov adına Ədəbiyyat İnstitutunun əməkdaşı Pərvanə Kərimova, mətnlərin ortaqların əlifbada uyğunlaşdırılmasında isə Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun əməkdaşı, filologiya elmləri doktoru Qətibə Quliyeva çalışıb. Kitabdakı şeirlərin bir çoxu Türk respublikalarının kitabxana fondlarından, digər resurslarından toplanmışdır və ilk dəfədir ki, bir kitabda nəşr edilir.

Antologiya AMEA-nın "Elm" nəşriyyatında çap olunub.

Nəşr Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Sərəncamı ilə başlayır.

Akademik İsa Həbibbəylinin "Türkoloji qurultayın dərsləri və zəfəri" adlı ön sözündə Birinci Türkoloji Qurultayın tarixi əhəmiyyəti, son yüz ildə türkologiyanın inkişaf yolu və perspektivləri şərh olunur, latın qrafikasına keçid haqqında qəbul edilmiş qərarın əhəmiyyətindən danışılır.

Antologiyanın ədəbi mətn hissəsi Azərbaycanın xalq şairi Səməd Vurğunun "Azərbaycan" şeiri ilə açılır. Nəşrin Azərbaycan-Türkiyə bölməsində Bəxtiyar Vahabzadənin "Azərbaycan-Türkiyə" və Yavuz Bülent Bakıların "Azərbaycan üreyimdə bir şahdamardır" şeirləri verilmişdir. Azərbaycan-Özbəkistan bölməsində Xəlil Rza Ulutürkün "Özbəkistan" və özbək şairi Abdulla Aripovun "Azərbaycan" şeirləri yer almışdır. Antologiyanın Azərbaycan-Qazaxıstan bölməsində Zəlimxan Yaqubun "Əhməd Yəsəviyə Zəlimxan Salamı" və qazax şairi Ədilkerim Əhmədovun "Salam, Azərbaycan!", Azərbaycan-Qırğızıstan bölməsində Xəlil Rza Ulutürkün "Azərbaycan-Türk Salamı" və qırğız şairi Alıkul Osmanovun "Paravoz", Azərbaycan-Türkmənistan bölməsində Süleyman Rüstəmin "Aşqabad" və türkmənlərdən İtalmaz Nuriyevin "Azərbaycan" şeirləri oxuculara təqdim olunmuşdur. İlk dəfə olaraq Azərbaycan-Şimali Kipr bölməsində xalq şairi Qabilin "Kipr" və Kiprdən Mahmut İslamoğlu'nun "Hazar" şeiri diqqətə çatdırılır. Azərbaycan-Tatarıstan bölməsində Bəxtiyar Vahabzadənin "Abdulla Tukay" və qarşı tərəfdən Məhəmməd Mirzənin "Bakı-Kubarık Jil", Azərbaycan-Başqırdıstan bölməsində Əli Nəcəfxanlı'nın "Başqırdıstana" və Başqırdıstanın xalq şairi Mustay Kərimin "Xuş Kildeqez!", Azərbaycan-Altay bölməsində Sabir Rüstəmxanlı'nın "Oxu, Altay Gözəli" və Altaylardan Pasley Samıqın "Azərbaycan poeziya Fikret Gocağa" şeirləri oxuculara çatdırılır.

Azərbaycan-İraq-Türkmən bölməsində isə xalq şairi Nəriman Həsənzadənin "Kərkük yaylağı" və Fevzi Əkrəm Tərzinin "Azərbaycan Destanı" şeirləri yer alıb.

Kitabda Azərbaycan və Türk dünyasından hər ölkənin səhifəsində həmin respublikanın tarixi memarlıq irsini əks etdirən foto-kollajlar da təqdim olunub.

Milli Elmlər Akademiyasının nəşr etdiyi "Azərbaycan və Türk dünyası: ortaqların əlifbada poeziyası" antologiyası Azərbaycanda yeni ortaqların qrafikasına ilə nəşr olunmuş ilk kitab kimi Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illiyinə elmi töhfədir.

Xüsusi buraxılışı hazırladılar:

İlham Aliyev, Nərgiz Qəhrəmanova, Şamama Qəhrəmanova, Ruslan Kərimov, Sərvan Kərimov, Qaliya Əliyeva, Nəzmin Cəfərova, Aqil Məhərrəmov, Anar Əliyev, Gülhanə Ağayeva, Xaqani Rzaquliyev, Fərid Həşimov, Ziya Xudiyev, Elnur Eltürk

Redaksiya heyəti:

İsa Həbibbəyli, Dilqəm Tağıyev, İbrahim Quliyev, Nərgiz Paşayeva, Rasim Əliquliyev, Tofiq Nağıyev, İradə Hüseynova, Gövhər Baxşəliyeva, Arif Həşimov, Cəmil Əliyev, İsmayıl Hacıyev, Fuad Əliyev

Baş redaktor: Ağahüseyn Şükürov

Ünvan: AZ 1001, Bakı, İstiqlaliyyət küçəsi 30.
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti
e-mail: elm.nauka.gazet@gmail.com

Tiraj: 1000